

ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA LAPSI VUOROHOIDOSSA

keinoja ja välineitä tukea esiopetusikäistä lasta

Liisa Soini

Opinnäytetyö, kevät 2013

Diakonia ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi(AMK)-tutkinto

TIIVISTELMÄ

Liisa Soini. Erityistä tukea tarvitseva lapsi vuorohoidossa, keinoja ja välineitä tukea esiopetusikäistä lasta. kevät 2013, 54s. Diakonia ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa, millainen oli vuorohoidon työntekijän käsitys erityistä tukea tarvitsevasta lapsesta. Miten päivähoito voi vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin ja millaisia haasteita erityisen tuen tarve toi osaamiselle vuorohoidossa?

Tutkimus oli kvalitatiivinen I. laadullinen tutkimus, jossa tutkimusmetodina käytettiin ryhmähaastattelua. Haastattelutapana käytettiin teemahaastattelua, jonka avulla haastateltiin viisi varhaiskasvatuksen ammattilaista. Haastattelut tehtiin marras-joulukuussa 2012.

Tutkimuksen mukaan vuorohoidossa oli erityistä tukea tarvitsevia lapsia, joilla on sosiaalisia - ja emotionaalisia ongelmia, kielellisiä pulmia ja vaikeutta oppimisessa sekä tarkkavaisuudessa. Vuorohoidon ammattilaiset tekivät moniammatillista yhteistyötä yhdessä vanhempien kanssa. Yhteistyö oli välillä haastavaa yhteistyökumppaneiden kanssa vuorohoidon takia. Vuorohoito järjestelmänä ja elämäntilanteet tuottivat haasteita kohdata erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa, eikä lapsen tarpeisiin aina pystytty vastaamaan.

Kasvattajan keinoina tukea erityistä tukea tarvitsevaa lasta vuorohoidossa oli selkeä päivän struktuuri, jossa siirtymätilanteet ja kaikki muu toiminta oli hyvin suunniteltu. Oppimisympäristö oli turvallinen, rauhallinen ja kannustava ja kasvattaja oli aidosti läsnä ja kuunteli lasta, oli sensitiivinen lapsen tarpeille. Opetuksessa otettiin huomioon lapselle ominainen tapa oppia ja käytettiin esimerkiksi toiminnallista oppimista ja hauskoja välineitä, jotka helpottivat oppimista. Oppimisilmapiiriä kevennettiin käyttäen huumoria. Lapselle annettiin positiivista palautetta kannustaen ja iloittiin hänen onnistumisestaan.

Tehostetun tuen muotona käytettiin avustajaa, resurssierityislastentarhanopettajaa ja pienryhmiä. Lapsen erityiseen tukeen vastaaminen toi vuorohoidon osaamiselle erilaisia haasteita ja kehittämistarpeita.

Asiasanat: varhaiskasvatus, erityiskasvatus, päivähoito, vuorohoito, esiopetus, varhainen tuki, tehostettu tuki, erityinen tuki.

ABSTRACT

Liisa Soini. The special needs child in respite care. Ways and tools to meet a pre-school aged child. 54 p. Language: Finnish. Spring 2013.

Diaconia University of Applied Science. Degree Programme in Social Service, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of the thesis was to examine what respite care employee thought about special needs children. How can the day care support the needs of special need children? and what kind of challenges the need for special support bring to shift care?

This was a qualitative study, which means that theme interview was used in the group interview. Five early childhood education professionals were interviewed. The interviews were conducted in November- December in 2012.

According to the study there were special need children who had social and emotional problems, language problems and problems with learning and attention. Shift care professionals made multi-professional cooperation with parents. Sometimes the teamwork was challenging because of the shift care. Shift care and whose life situation produced challenges to meet a special needs pre-school aged child in shift care and child's needs cannot always be answered.

Children with special needs were supported by structure-day in which transitional situations and all other activities were planned well. The learning environment was safe, peaceful and supportive where the educator listen to the child. Education were taken into account the child's way of learning for example functional learning and funny tools which helped to learn. Humor was used in the learning environment. Positive feedbacks were given to the child. Child's success was joy.

Children with special needs were supported by an assistant, resource for kindergarten and small groups Shift care must be developed so that the child's special needs can be supported.

Keywords: early childhood education, special education, day care, shift care, pre-primary education, early support, power support, special support

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT	3
1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUS JA ERITYISKASVATUS	8
2.1 Varhaiskasvatus, päivähoito. esiopetus	8
2.2 Kodin ja päivähoidon yhteistyö – kasvatuskumppanuus	10
2.4 Moniammatillisuus.....	14
3 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA LAPSI PÄIVÄHOIDOSSA.....	16
3.2 Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa	17
3.3. Lapsen tuki esiopetuksessa	18
4 LAPSEN HYVINVOINTIA TUKEVA KASVU-JA OPPIMISYMPÄRISTÖ.....	21
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	25
5.1 Tutkimustehtävä ja kohde.....	25
5.2 Tutkimusmenetelmä	26
5.3 Tutkimusprosessi ja aineiston analyysi	28
6 TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU	31
6.1 Erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa	31
6.2 Keinot tukea vuorohoidossa olevaa erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta	32
6.2.1 kasvatuksen ja oppimisen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa	34
6.2.2 kasvatuskumppanuus ja moniammatillinen yhteistyö	37
6.3 Millaisia haasteita ja kehittämistarpeita erityisen tuen tarve tuo vuorohoidolle	38

6.4 Järjestelmän ja elämäntilanteen tuottamat haasteet tukea erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta vuorohoidossa.....	40
6.5 Luotettavuuden tarkastelua	43
7 POHDINTA	45
7.1 Keskeiset tulokset ja johtopäätökset	45
7.2 Tutkimusprosessin arviointia	48

1 JOHDANTO

Erityistä tukea tarvitsevia lapsia on aina ollut päivähoidossa, jossa heidän tukemisensa on yleensä määriteltä liittyyväksi erityispäivähoitoon. Nyky-yhteiskunnassa tämä määrittely ei ole riittävä. Rajaa erityisen ja tavallisen välille on mahdotonta tehdä näkyväksi, koska lasten tuen tarve on lisääntynyt ja moninaistunut. Erityisen erottaminen tavallisesta on käynyt toimimattomaksi menettelyksi kasvatustilanteissa, eikä lapsen tukemista voida liittää vain erityispalveluun. (Heinämäki 2005, 8.)

Usein lapsen erityisen tuen tarve liittyy tilanteisiin ja olosuhteisiin, joita ei voida diagnosoida lääketieteellisesti. Tällaisia tuen tarpeita lapsilla ovat esimerkiksi ryhmään liittyminen ja ryhmässä toimimisen taitojen oppiminen, sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tuen tarpeet ja perheen muutostilanteeseen tai perheen voimavarojen heikentyessä esiin tulevat tarpeet. (Heinämäki 2005, 8.)

1970-luvulla erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset sijoitettiin hoitoon omiin ryhmiinsä (segregaatio) ja perustettiin erityisryhmiä. 2000-luvulle tultaessa suuntauksena oli järjestää lapsen tarvitsema erityinen tuki tavallisen kasvatustilanteiden yhteydessä (inkluisio), mikä tarkoittaa, että lapsi menee hoitoon sinne, minne menisi ilman tuen tarvetta, ja lapsen tarvitsema tuki tuodaan sinne. Varhaiskasvatukseen kieleen on tullut vahvasti erityinen tuki varhaiskasvatuksessa, vaikka erityispäivähoito on edelleen osa palvelujärjestelmää. Kyseessä on ero ajattelussa ja toimintatavassa. ”Lapsi voi tarvita ja saada erityistä tukea, vaikka ei ole virallisesti erityispäivähoidossa.” (Heinämäki 2005, 8–9.)

Työskentelen tällä hetkellä esiopettajana ympärivuorokautisessa päiväkodissa 5–6-vuotiaiden ryhmässä, jossa on myös erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Teen töitä päivittäin lastenhoitajien ja lastentarhanopettajien kanssa ja mietimme arjen ratkaisuja. Miten voimme kohdata nämä lapset vuorohoidossa ja miten päivähoito voi vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin? Tältä pohjalta tutkimukseni aiheeksi on muotoutunut erityistä tukea tarvitseva lapsi vuorohoidossa, keinoja ja välineitä tukea lasta esiopetusryhmässä.

Tämän tutkimuksen avulla pyrin saamaan itselleni lisää tietoa erityistä tukea tarvitsevista lapsista, mutta myös mahdollisia uusia välineitä kohdata ja tukea näitä lapsia. Tavoitteena on saada oma tiimini kehittämään työtänsä yhdessä miettien ja pohtien, minkälaisia haasteita asettaa erityisen tuen tarve henkilökunnan osaamiselle ja missä on kehittämisen tarvetta vuorohoidossa.

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa, millainen käsitys lastenhoitajilla ja lastentarhanopettajilla on erityistä tukea tarvitsevista lapista vuorohoidossa ja miten päivähoito voi vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin? Edellä mainittuja asioita selvitän seuraavien kysymysten avulla:

1. Minkälainen on vuorohoidon työntekijän näkemys erityistä tukea tarvitsevasta esiopetusikäisestä lapsesta?
2. Millaisia keinoja päivähoidolla on tukea vuorohoidossa erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta?
3. Millaisia haasteita ja kehittämisen tarpeita erityisen tuen tarve tuo vuorohoidolle?

2 VARHAISKASVATUS JA ERITYISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatus, päivähoito. esiopetus

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2005) määritellään, että varhaiskasvatus on pienten lasten erilaisissa elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Varhaiskasvatus on käytännön kasvatustoimintaa, joka käsittää lapsen elinvuodet syntymästä kahdeksan vuoden ikään. Julkisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on kehittää kokonaisvaltaisesti lapsen persoonaa ja edistää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä, jotta perheiden ja kasvattajien yhteisestä kasvatustehtävästä muodostuisi lapselle mielekäs kokonaisuus. (Hellström 2010, 256; Reunamo 2007, 101.)

Reunamon (2007, 101) mukaan varhaiskasvatuksen lähtökohtana on kasvatustieteelliseen, erityisesti varhaiskasvatukseen ja laaja-alaiseen tietoon ja tutkimukseen sekä pedagogisten menetelmien tuntemiseen perustava kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Varhaiskasvatuksessa kasvatus on lapsen kokonaisvaltaista kehittymisen tukemista käytännön kasvatustoiminnan avulla. Kasvatuksen keskeisenä toimintamenetelmänä ovat leikki ja sosiaaliset vuorovaikutustilanteet. Lapselle on tärkeää tarjota ohjaavaa kasvatusta, jossa keskeistä on aikuisen ja lasten välinen vuorovaikutus sekä kiireetön, myönteinen ja rohkaiseva ilmapiiri. Varhaiskasvatuksen voimavarana arvostetaan ammattitaitoista henkilöstöä. On tärkeää, että kasvatusyhteisöillä ja kaikilla lapsen kasvatukseen ja kuntoutukseen osallistuvilla aikuisilla on vahva ammatillinen tietoisuus. (Hellström 2010, 256—257; Reunamo 2007, 101.)

Päivähoitojärjestelmä on varhaiskasvatuksen keskeinen toteuttaja. Päivähoitojärjestelmä nähdään varhaiskasvatustaloudena perheille. Siinä yhdistyy sekä kasvatuksellinen että pedagoginen toiminta. Tutkijat käyttävät tästä varhaiskasvatuksen näkemyksestä nimitystä Educaremalli. Tämän mallin mukaan varhais-

kasvatus on samanaikaisesti kasvattavaa ”EDUation” ja hoitavaa ”CAREgiving”. (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007, 11—13; Stakes 2005, 11.)

Laajasti käsitettynä varhaiskasvatus liittyy yhteiskunnalliseen toimintaan, jolla pyritään vaikuttamaan lapsen kasvuolosuhteisiin ja edistämään hänen mahdollisimman suotuisaa kehitystään. Päivähoidolla on siten erilaisia työvoima-, perhe-, sosiaali- ja koulutuspoliittisia tehtäviä. Sen avulla mahdollistetaan vanhempien työssäkäynti ja perheen perustaminen, toteutetaan perheille suunnattua ennaltaehkäisevää ja tukevaa toimintaa sekä toteutetaan tavoitteellista kasvatustoimintaa. Päivähoidon tulee edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti (Ahvenainen, Ikonen & Koro 2002, 151; Huttunen 1989, 28—29; Pihlaja & Svärd 1997, 90.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2005 mukaan varhaiskasvatus on siis yhteiskunnan järjestämää, valvomaa ja tukemaa ja se koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluina, joita tuottavat kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat ja seurakunnat. Keskeisempiä palveluja ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. (Stakes 2005, 11.)

Lasten päivähoidossa annetun lain (1973, 11a §) mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten ”päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa kuin kunnassa oleva tarve edellyttää.” Lisäksi laissa todetaan vanhempien subjektiivisesta oikeudesta saada lapselleen kunnan järjestämä päivähoitopaikka, joka on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vanhempien toivomassa muodossa. Päivähoitotarjonnan tulee vastata perheen elämäntilanteeseen kuten vanhempien epäsäännöllisen työaikojen, pätkätyön, kolmivuorotyön, viikonlopputyön ja työmatkojen tarpeeseen. Tämä vaatii päivähoidolta joustavuutta lasten hoitoaikoihin ja hoidon tarvetta myös iltaisin, öisin ja viikonloppuisin, Kunnan on tarjottava perheelle vuorohoitoa. (Määttä & Rantala 2010, 96.)

Esiopetus osana varhaiskasvatusta on vuotta ennen oppivelvollisuutta tarjottava suunnitelmallista opetusta ja kasvatusta. Esiopetuspaikan järjestämisestä ei

tarkkaan määrätä edes opetushallituksen vahvistamassa esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Edelle mainituissa perusteissa kuitenkin todetaan, että esiopetukseen osallistuvalla lapsella on mahdollisuus käyttää päivähoitopalveluja ja vastaavasti päivähoidossa olevalla lapsella on mahdollisuus osallistua esiopetukseen. Perusopetuslain (2010 4 §) mukaan kunta on velvollinen järjestämään riittävissä määrin esiopetusta, joka on lapselle vapaaehtoista. Esiopetusta toteutetaan kuitenkin useimmiten päiväkodissa tai koulussa ja erityistä tukea tarvitsevan lapsen esiopetus on järjestetty pääosin päiväkodin tavallisessa ryhmässä tai erityisryhmässä. (Stakes 2005, 11; 20 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 10, 9; Määttä & Rantala 2010, 97–98.)

2.2 Kodin ja päivähoidon yhteistyö – kasvatuskumppanuus

Lasten päivähoitolain (304/183, 2 §) mukaan päivähoidon perustehtävänä on ”tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä lasten kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä”.

Varhaiskasvatuksessa perusteissa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja lasten kasvatukseen osallistuvien henkilöiden tietoista sitoutumista yhteiseen kasvatustehtävään. Yhteistyö edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Kasvatuskumppanuus on aina lasten yksilöllisistä tarpeista lähtevää ja siinä yhdistyvät lapsen vanhempien tuntemus omasta lapsestaan ja päiväkodin henkilökunnan koulutuksen tuoma ammatillinen osaaminen ja tietämys. Vanhemmille järjestetään mahdollisuus kasvatust keskusteluihin oman lapsensa osalta yhdessä päivähoidon henkilökunnan kanssa. Kasvatuskumppanuuden yhtenä tavoitteena on tunnistaa mahdollinen lapsen tuen tarve jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen alueella sekä sopia yhteiset toimintamallit lapsen tukemiseksi. (Stakes 2005, 31.)

Kasvatuskumppanuus on ammatillinen orientaatiota, työ- ja toimintatapa, joka perustuu määrättyihin periaatteisiin ja prosesseihin.. Kasvatuskumppanuus alkaa tutustumisesta. Ennen päivähoitoon tuloa päivähoidon henkilökunta ottaa perheeseen yhteyttä ja ehdottaa aloituskeskustelun käymistä lapsen kotona tai päiväkodissa.. Lapsen kotiin tehtävän tutustumiskäynnin tavoitteena on tutustua lapseen ja hänen perheeseensä, luoden samalla luottamukselliset suhteet lapsen vanhempiin. (Kaskela & Kekkonen 2006, 26. 79,107.)

Aloituskeskustelun jälkeen aloitetaan vanhempien ja lapsen yhteinen tutustumisjakso päivähoidossa, joka on sovittu jo aloituskeskustelun yhteydessä. Sovittu järjestely helpottaa koko perhettä muutostilanteessa. Aloituskeskustelun yhteydessä lapseen tutustumien tämän kotona on antanut kasvattajalle tunteen, minkälainen lapsi on hoitoon tulossa. Vastaavasti kun lapsi on saanut tutustua tulevaan hoitajaansa hänelle tutussa ympäristössä kotona, lapsen on helpompi rakentaa luottamusta kasvattajaan. (Kaskela & Kekkonen 2006,43.)

Lapset aloitettua päivähoidon yhteistyö ja vuoropuhelu jatkuu vanhemman, kasvattajan ja lapsen välillä päivittäin vanhempien tuodessa ja hakiessa lasta päivähoidosta. Laajempi seikkaperäisempi keskustelu vanhemman ja hoito - ja kasvatushenkilökunnan kanssa käydään muutaman kuukauden kuluttua hoidon alkamisesta. Ainakin kerran vuodessa käydyssä keskustelussa laaditaan lapselle varhaiskasvatussuunnitelma. Tilanteissa, joissa lapsi tarvitsee erityistä tukea, työntekijän tulisi toimia tavalla, joka ylläpitää ja vahvistaa vanhempien luottamusta henkilökunnan tahtoon ja kykyyn auttaa lasta ja perhettä. (Kaskela & Kekkonen 2006,44—47.)

Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan kuulemisen, kunnioittamisen, luottamuksen ja dialogisuuden periaatteisiin perustuva vuoropuhelua vanhempien kanssa. Yhteistyön sujumiselle on erittäin tärkeää, että vanhemmat saavat positiivisia kokemuksia siitä, että heitä aidosti kuunnellaan ja heidän näkemyksiä arvostetaan. Tällaiset kokemukset edistävät luottamuksen syntymistä ja samalla vahvistavat vanhemmuuden kokemista. Henkilöstön tehtävänä onkin yrittää rohkaista vanhempia osallistumaan lapsensa kasvatuksen suunnitteluun käyden dialogia heidän kanssaan. Kumppanuus on prosessi, joka alkaa tutustumisesta

ja syvenee perheen ja päivähoidon vuoropuhelun myötä. (Kaskela & Kekkonen 2006,32—40,79.)

2.3 Varhaisvuosien erityiskasvatus

Erityiskasvatus on toimintaa, joka sisältää palveluiden kokonaisuuden ja konkreettisesti vuorovaikutuksellisen toiminnan, jossa lapsi on mukana.(Pihlaja & Viittala 2004, 113).

Erityiskasvatusta on pyritty kehittämään erilaisten hankkeiden (esim. Erityiskasvatuksen kehittäminen päivähoidossa – hanke =Erika, 1999 - 2001) avulla, koska erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on lisääntynyt viime vuosien aikana. Hankkeen tavoitteena oli kehittää erityispäivähoitoa sekä varhaiskasvatuksen toimintatapoja että käytäntöjä, jotta päivähoidossa ja esiopetuksessa voitaisiin entistä paremmin vastata erityistä tukea tarvitsevien lasten kasvatuksellisiin ja kuntoutuksellisiin tarpeisiin. Tavoitteena oli edistää eri ammattialojen välistä yhteistyötä ja saada vanhemmat aktiivisemmin osallistuminen lasta koskeviin asioihin. (Pihlaja 2001,11.)

Hellström (2010, 32) määrittelee erityiskasvatuksen olevan käytännön toimintaa, mutta samalla sen olevan myös oma tieteenalansa. Erityiskasvatuksen ohessa puhutaan myös erityispedagogiikasta. Kasvatuksellinen kuntoutus eli pedagoginen kuntoutus on erityispedagogista toimintaa. Se on laaja tehtäväalue, jossa on mukana monia työntekijöitä unohtamatta lapsen perhettä. Lapsen mahdollisimman hyvän kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen arjen tilanteissa on varhaisvuosien erityispedagogiikan tehtävä. (Pihlaja 2001, 18.)

Varhaiskasvatus on ensisijaisesti tavoitteellista toimintaa lapsen kehityksen turvaamiseksi. Näin määriteltynä se pitää sisällään myös varhaiskuntoutuksen, josta on päivähoidossa käytetty käsitettä varhaisvuosien erityiskasvatus. (Ahvenainen ym. 2002, 151—152.) Erityiskasvatuksen työ päivähoidossa koostuu asioista, joissa tarvitaan tietoa, taitoa ja osaamista monelta eri sektorilta. Erityiskasvatuksen työalueita ovat *perhelähtöinen työ* vanhempien kanssa, missä

työskennellään perheen voimavarojen suuntaisesti ja samalla vahvistetaan perheen omaa toimintakykyä. (Pihlaja 2001,18–19).

Lapsen kasvun ja kehityksen arviointi eli tie lapsituntemukseen, jossa lapseen tutustutaan ja tehdään arkihavaintoja hänen persoonallisuudestaan ja toimintatavastaan sekä perehdytään lapsen fyysiseen kehitykseen ja sosiaalisuuteen. Kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemien on erityisvarhaiskasvatuksen tehtävä. *Lapsen erityistarpeiden varhainen tunnistaminen*, ja huomion kohdistaminen lapsen tarpeisiin muuttamalla toimintaa antaa paremman ennusteen lapsen oppimiselle. Nykyisin on alettu enemmän korostaa lapsen lähellä elävien vanhempien ja kasvattajien merkitystä erityisen tuen havaitsemiseen. Lapsella voi olla erityisen tuen tarvetta, kun hän tarvitsee lastensuojelun tukitoimia, vamma tai pitkäaikaissairaus tai lapsen kehityksessä on erityistä haastetta. Kehityksen haasteet voivat olla esimerkiksi kielen ja kommunikaation osa-alueella, tarkkaavaisuuden suuntaamisen tai/ja ylläpitämisen alueella, tunne-elämän tai sosiaalisen kanssakäymisen alueella tai kognitiivisella osa-alueella. (Pihlaja 2001,20–22.)

Erityiskasvatuksen suunnittelu, toteutus ja arviointi ovat myös erityiskasvatuksen työaluetta käsittäen erilaisten yleisten kasvatusmenetelmien tai kasvatusfilosofien suuntausten tuntemisen, joihin perehtyminen antaa kasvattajalle työvälineitä. Tunnettuja pedagogisia suuntauksia ovat esimerkiksi Montessoripedagogiikka, Freinet pedagogiikka, kielellisen tietoisuuden harjoitukset ja Sherbornen menetelmä. Nämä pedagogiset suuntauksat ja menetelmät ovat pohjatietoa, joiden tietämisen ja tuntemisen lisäksi tehdään lapsikohtaisia suunnitelmia kuten varhaiskasvatussuunnitelmia ja esiopetussuunnitelmia. (Pihlaja 2001,22–23.)

Erityispäivähoidon kohderyhmänä ovat alle kouluikäiset, erityistä hoitoa ja kasvatusa tarvitsevat lapset ja heidän perheensä. (Ahvenainen ym. 2002, 152.) Lasten päivähoidosta annetun asetuksen (239/1973) mukaan, kun päivähoitoon otetaan lapsi, joka on erityisen hoidon tai kasvatuksen tarpeessa, on hänellä oltava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto.

Vastaavasti varhaiskasvatuksen perusteissa todetaan (2005,35) että erityistä tukea varten tarvitaan asiantuntijan lausunto. Lapselle aloitetaan kuitenkin tukitoimet heti, kun tarve on huomattu yleisten varhaiskasvatuksenpalvelujen yhteydessä. Lapsi on ryhmän jäsenenä toisten lasten kanssa ja hänen sosiaalisia yhteyksiä tuetaan lapsiryhmässä.”Varhaiskasvatuksen tukitoimina lapsen fyysistä, psyykkistä ja kognitiivista ympäristöä mukautetaan lapselle sopivaksi. Päivittäistä kasvatustoimintaa mukautetaan eriyttämällä, perustaitojen harjaannuttamisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella. Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esim. struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta.”(Stakes 2005, 35—36.)

2.4 Moniammatillisuus

Lapsen kuntoutus on pitkäkestoinen prosessi ja se edellyttää moniammatillista yhteistyötä. Lehtisen (2001, 88) mukaan yhteistyölle on tyypillistä, että siinä työskentelevät keskenään monta tasa-arvoista osapuolta, joilla on erilaisia osaamisentaitoja. Yhteistyössä on pyrkimyksenä tietyn ongelman ratkaiseminen, esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevan lapsen tulevaisuuden suunnittelu ja työskentely lapsen parhaaksi. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kuntoutuksessa yhteistyö eri alojen ammatti-ihmisten kesken koetaan monesti entistä tarpeellisemmaksi, varsinkin jos lapsella on kysymys suurista ja laajoista ongelmista kehityksessään.

Nummenmaan, Karilan, Joensuun ja Rönnholmin (2007, 38—39) mukaan päiväkotitoiminta on jo itsessään moniammatillinen työyhteisö, jossa työskentelee erilaisin koulutustaustoin omaavia ihmisiä. Moniammatillisen päiväkodin työntekijät ovat kaikki toteuttamassa päivähoitoa perustehtävää eli tavoitteena on tukea vanhempia kasvatustehtävässään ja edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä.

Moniammatillisuus ei rajoitu pelkästään päiväkodin sisäiseen toimintaan. Moniammatillista toimintaa on myös päiväkodin ja sen yhteistyökumppaneiden

kanssa tehtävä yhteistyö. Tällaista yhteistyötä kutsutaan ulkoiseksi moniammatillisuudeksi. Vaikka yhteistyöllä on työskentelyssä tärkeä rooli, se ei vielä johda moniammatilliseen osaamiseen. Tärkeitä toiminnan edellytyksiä sille ovat yhteistyöosaaminen, hyvät yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot sekä avoin että luottamuksellinen ilmapiiri eri ammatinharjoittajien kesken. Lisäksi tarvitaan suunnittelua, yhteisiä tavoitteita toiminnalle ja toiminnan jatkuvaa arviointia. Yhteisissä suunnittelu- ja arviointitilanteissa saadaan parhaimmillaan koko ryhmän erityisosaaminen ja yhteinen osaaminen hyödynnettyä. Näin voidaan edistää lapsen kuntoutumista moniammatillisesti. (Karila & Nummenmaa 2001, 146—147; Nummenmaa ym. 2007, 40.)

Moniammatillisen ryhmän jäsenten tulee käydä dialogia, jonka pohjalta ratkaistaan ongelmia yhdessä, selvitetään ristiriitoja ja tehdä yhteisiä päätöksiä. Esimerkiksi terapeuttien on osattava opettaa suunnitelmiaan ja toimia päiväkodin henkilöstölle ja vanhemmille, jotta kuntoutus voisi toteutua lapsen arjessa. Terapeutti ei ole aina paikalla eikä hän ole ainoa henkilö, joka voi toteuttaa kuntoutusta lapsen päivittäisissä arjen tilanteissa. (Lehtinen 2001, 90.)

Määttä ja Rantala (2010, 161—163) toteavat, että toimiva monitahoinen yhteistyö edellyttää, että kukin osapuoli tuntee ja osaa määritellä oman ammattinsa perustehtävän. Kaikkien osapuolten erityisosaamista kunnioitetaan ja arvostetaan. Yhden ihmisen ei yksin tarvitse tietää kaikkia, kun voidaan yhdistää tarvittava osaaminen. Tärkeää on, että kukin ammattilainen on vastuussa omasta perustehtävästään. Yhteiset keskusteluhetket ja palaverit ovat tarpeellisia, jotta yhteistyö muodostuisi entistäkin tiiviimmäksi ja toiminta tulisi yhteneväisemmäksi. Myös Isoherrasen (2005, 25—26) ja Takalan (2010, 31) mielestä moniammatilliseen yhteistyöhön tarvitaan tasavertaista ja taitavaa vuorovaikutusta ja dialogia. Keskustelut sujuvat sitä paremmin mitä parempia ovat osallistujien vuorovaikutustaidot.

3 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVA LAPSI PÄIVÄHOIDOSSA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) viitataan erityisen tukeen, kun lapsi ”voi tarvita tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla eripituisia aikoja. Tuen tarve voi syntyä myös tilanteissa, jossa lapsen kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa hänen terveyttään tai kehitystään.” Tarvittava tuki aloitetaan välittömästi, kun tuen tarve on havaittu yleisten varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä. Lapsi toimii normaalisti ryhmän jäsenenä muiden lasten kanssa ja hänen sosiaalisia kontakteja tuetaan ryhmässä. Tuen järjestämisen osana tehostetaan yhteistyötä vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Konsultoidaan vanhempien kanssa yhdessä sovittuja varhaiskasvatuksen omia tai muiden tahojen asiantuntijoita sekä tarvittaessa arvioinnin tueksi hankitaan lapsen tuen kannalta tarkoitukseenmukaisen asiantuntijan lausunto. (Stakes 2005, 35–36.)

Vastaavasti esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2010, 22) mainitaan, että erityistä tukea annetaan niille lapsille, joiden kasvun ja oppimisen edellytykset ovat voineet heikentyä esimerkiksi vamman, sairauden, toimintavuuden tai kasvatusympäristöön liittyvien riskitekijöiden takia. Tämä tuki järjestetään joko yleisen tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä; lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi oppivelvollisuus voi alkaa vuotta aiemmin ja kestää 11 vuotta (Määttä & Rantala 2010, 98).

Päivähoidon toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa tuodaan useimmiten korostuneesti esille lapsen yksilöllisiin ominaisuuksiin liittyvä erityisen tuen tarve. Nämä lapsen kehitykseen liittyviä haasteet saattavat näkyä esimerkiksi kielen ja kommunikaation alueella, sosiaalisessa tai emotionaalisessa kehityksessä, tarkkaavaisuuden suuntaamisessa, oppimisen valmiuksien, motorikassa tai lapsen mielenterveydessä. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen ongelmat nähdään yksilöllisenä ominaisuuksina ja siksi kuntoutus ja opetus pohjautuvat lapsen tutkimiseen, arviointiin ja yksilölliseen diagnoosiin. Tällöin lapsen katsotaan tarvitsevan korjaavia toimenpiteitä ja yhteisen ympäristön muokkaaminen kaikkien

lasten oppimisen ja hyvinvoinnin tukevaksi jää toissijaiseksi. (Määttä & Rantala 2010, 103–104.)

Yksittäisen lapsen kohdistuvan ongelman huolipuheen rinnalle tulisi siirtyä arvioimaan lapsen kehitysyhteisöjen laatua lapsen hyvinvoinnin kannalta. Sillä päivähoitolain (1973, 2§) mukaan päivähoidon tulee tarjota lapselle jatkuvat ja turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisan kasvatusympäristön. (Määttä & Rantala 2010, 101–102.)

3.2 Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen laadukas perusta muodostuu henkilökunnan riittävästä pedagogisesta osaamisesta ja lapsen kehityksen tuntemisesta. Tälle hyvälle perusosaamiselle rakentuu *varhainen tuki* joka on lapsen tukemista hänen varhaisvuosinaan ja mahdollisimman pian aloitettavat tukitoimet eli pedagoginen kuntoutus. Varhainen tuki on ennaltaehkäisevää, lapsen kasvun ja kehityksen ristitekijöiden huomioon ottamista. Tällöin henkilökunta täytyy suunnitella ja arvioida ympäristöä ja omia toimintatapojaan. Varhaiskasvattaja miettii omaa työtänsä lapsen tarpeen näkökulmasta ympäristössä, jossa lapsi on. Millaisissa tilanteissa lapsen tarvitseva tuki tulee esille ja millaisessa ympäristössä tuen tarve esiintyy? (Heinämäki 2005, 10–14.)

Varhaista tukea mietittäessä on tarkoitus käyttää moniammatillista osaamista lapsen parhaaksi yhdessä vanhempien kanssa. Lapsen toimintaa ja kiinnostusta seuraten varhainen tuki, joka on osa varhaiskasvatuksen perustehtävää, voidaan järjestää osaksi lapsen arkea (Heinämäki 2005, 10–11.)

Eriytyinen tuki rakentuu varhaisen tuen varaan, joka edellyttää lisäksi erityispedagogista osaamista, suunnitelmallista ja yksilöllistä lapsen tukemista ja tavoitteellista yhteistyötä lapsen muiden tukipalvelujen kanssa. Tällaisia tukipalveluja varhaiskasvatuksessa voi olla esimerkiksi kuntoutusohjaus, terapia ja / tai eri-

tyisopetus oppivelvollisuuden piirissä olevilla lapsilla. (Heinämäki 2005, 10; Stakes 2005, 37.)

Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa ei ole erillisiä toimenpiteitä tukea tarvitsevalle lapselle, vaan lapsen yksilöllisiä tavoitteita osana varhaiskasvatusta. Erityinen tuki vastaa tukea tarvitsevien lasten kasvatuksellisiin ja kuntoutuksellisiin tarpeisiin päivähoidossa. Useat päivähoidon kuntouttavista elementeistä ovat kaikille lapsille hyödyllisiä ja lasten kehitystä yleisesti tukevia. Lapsen tukeminen mahdollisimman varhain, huoleen tarttuen, ennaltaehkäisee monien lisäpulmien kehittymistä. (Heinämäki 2005, 10–16.)

3.3. Lapsen tuki esiopetuksessa

Suomalaisessa esiopetuksessa on käytössä kolmiportainen tuen malli, joka käsittää jokaiselle lapselle kuuluvan yleisen tuen, pedagogiseen arvioon perustuvan tehostetun tuen sekä erityisen tuen, joka vaatii tuen päätöksen sekä henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS). (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 18–28.)

Jokaisella lapsella on oikeus saada esiopetuksessa ohjausta ja tukea kasvuun ja oppimiseen. Tämä tuki voi olla *yleistä*, *tehostettua* tai *erityistä* tukea. Tuen arviointi ja tarjoaminen kuuluu esiopettajan jokapäiväiseen työhön huomioiden erityisesti lapsen myönteinen minäkuva, oppimisvalmiudet ja tekemisen ilo työskentelytilanteissa. Tukea mietittäessä tehdään yhteistyötä lapsen vanhempien ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kanssa. Vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa laaditaan esiopetuksen oppimissuunnitelma, johon kirjataan lapsen tarvitsema kasvun ja oppimisen tuki. Yleisen tuen piirissä tukeen vastaan otetaan opetusta eriyttämällä, opettajien yhteistyöllä ja opetuksen ryhmiä joutavasti muuntelemalla. ”Esiopetuksessa voidaan käyttää myös erityisopettajan tai erityislastentarhanopettajan sekä avustajan työpanosta keinoina vastata esiopetusryhmän tai yksittäisten lasten tuen tarpeisiin jo ennen tehostetun tuen vai-

heeseen siirtymistä.” (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 20–21.)

Kun yleinen tuki ei riitä, esiopetuksessa olevalle lapselle annetaan pedagogiseen arvioon perustuvaa tehostettua tukea, joka on vahvempaa ja pitkäjänteisempää kuin yleinen tuki. Tällöin lapsi tarvitsee oppimisessaan säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja. Tehostetun tuen tehtävänä on ehkäistä ongelmien kasvamista, monimuotoistumista ja kasautumista.

(Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 21–22.)

Tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia esiopetuksen tukimuotoja, erityisopettajan, erityislastentarhanopettajan ja avustajan antamaa tukea, lapsen yksilöllistä ohjausta sekä joustavia ryhmittelyjä, lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta.. Lapselle tehostettua tukea järjestettäessä huomioidaan hänen kehitystasonsa ja yksilölliset tarpeensa sekä huolehditaan, että hän saa onnistumisen kokemuksia oppimisessa, ryhmän jäsenenä sekä tukea myönteistä käsitystä itsestään. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 21–22.)

Kun yleinen ja tehostettu tuki ei riitä esiopetusikäiselle lapselle esimerkiksi vamman, sairauden, toimintavajavuuden tai kasvuympäristöön liittyvien riskitekijöiden vuoksi. Lapselle on lapsella tällöin mahdollisuus saada *erityistä tukea* kasvuun ja oppimiseensa. Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta sekä muista esiopetuksen tukimuodoista, jotka voivat sisältää esimerkiksi. opetushenkilöstöön, oppilashuoltoon, avustajiin ja muihin tarvittaviin palveluihin, opetusmenetelmiin ja työtapoihin, materiaaleihin ja välineisiin liittyviä tekijöitä. Erityinen tuki esiopetuksessa edellyttää aina erityisen tuen päätöksen ja se järjestetään joko yleisen tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä”

(Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010,22–24.)

Ennen erityisen tuen päätöstä tekoa on kuitenkin kuultava lapsen vanhempia ja laadittava lapsesta pedagoginen selvitys, joka on lapsen esiopetuksesta vastaavan opettajan selvityksen lapsen oppimisesta ja moniammatillisena oppilashuollon yhteistyönä tehdyn selvitys lapsen saamasta tehostetusta tuesta se-

kä lapsen kokonaistilanteesta. Tarvittaessa pedagogisen selvityksen lisäksi päätökseen hankitaan esimerkiksi psykologinen tai lääkärin lausunto tai vastaava sosiaalinen selvitys.(Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010,23–24.)

Erityisen tuen päätös voidaan tehdä myös ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja tehostetun tuen antamista ennen esiopetuksen alkamista tai sen aikana. Tämä edellyttää kuitenkin psykologisen tai lääketieteen arvion siitä, että lapsen esiopetusta ei vamma, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka voida antaa.(Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 23.)

Verrattaessa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen erityistä tukea toisiinsa niin esiopetuksen yleinen ja tehostettu tuki on lähempänä varhaiskasvatuksen erityistä tukea.

4 LAPSEN HYVINVOINTIA TUKEVA KASVU-JA OPPIMISYMPÄRISTÖ

Lasten hyvinvointia kasvu - ja oppimisympäristö näkökulmasta ovat arvioineet Tauriainen, Konu ja Piispanen omissa väitöskirjoissaan 2000-luvulla. Tarkastelu kulma näissä tutkimuksista on käännetty yksilöstä koko kehitysympäristöön. Tauriainen (2000) on korvannut hyvinvointikäsitteistön päiväkodin laatukäsityksillä joita ovat lapsen viihtyminen, kasvu – ja kehitys ja vanhempien tyytyväisyys.” Laadukkaan toiminnan yhteisenä ytimenä on lapsen tyytyväisyys ja kokemus ryhmään kuulumisesta, omatoimisuuteen tähtäävä kulttuuri, yhteisön monipuolinen kommunikaatio sekä ikä - ja kehitystason mukainen toiminta.” (Määttä & Rantala 2010,104.)

Tauriainen tutkimuksessa henkilökunta näkee laadukkaana toimintana perhe – ja lapsilähtöisyyden, kaikki lapset mukaan ottavan toiminnan sekä moniammatillisen yhteistyön. Henkilökunnan mielestä etusijalla oli perushoitotilanteiden joustava eteneminen ja henkilökunnan ja lasten välisen vuorovaikutuksen myönteisyys ja elämyksellisyys. Vastaavasti vanhempien mielestä kavereiden saaminen ja yhteistoiminta lapsiryhmässä oli keskeistä. Esiopetusikäisten lasten vanhempien huomio oli suuntautunut lapsen itsenäisyyteen ja vastuullisuuteen ja erityislasten lasten vanhempien huomio lapsen kehitysmahdollisuuksiin ja integroitumiseen lapsiryhmään. Muutkin vanhemmat pitivät tärkeänä oppimismahdollisuuksia, joita erilaisten lasten yhdessäolo tarjoaa. Vanhemmille oli myös tärkeää, miten heitä kuullaan ja kohdataan sekä millaista tietoa ja toimintaa tarjotaan. (Määttä & Rantala 2010,104–106.)

Lapset pitivät tärkeinä fyysisiä tiloja ja toimintaa, jossa saavat itseohjautuvasti toimia valitsemansa kaverin kanssa toteuttaen itseänsä. Rauhalan (1992) mukaan lasten laatukäsitykset perustuivat kokemuksiin eri toiminnoista. Lapsille ovat kehon aistimukset yhtä merkityksellisiä kuin oppimiskokemukset tai sosiaaliset suhteet. (Määttä & Rantala 2010,106–107.)

Koulun puolella hyvinvointia tukeva kasvu -ja oppimisympäristö katsotaan laajemmin lapsen sisäisestä toiminnasta koulun koko ekokulttuuriseen ympäris-

töön. Piispanen(2008) on jakanut kasvu -ja oppimisympäristön kolmeen osaluokseeseen, jotka ovat fyysinen, pedagoginen sekä sosiaalis-psykologinen. Hyvä fyysisen oppimisympäristö on rauhallinen ja se tukee oppimista. Ympäristöä voidaan järjestellä eri tilanteisiin ja tarpeisiin sopivaksi; pien – ja suurtiloiksi. On tiloja, jossa voi luottamuksellisesti keskustella vanhempien kanssa ja pitää työryhmien palavereja. Erilaisia opetusmenetelmien ja apuvälineiden käyttö on myös mahdollista. (Määttä & Rantala 2010,107–108.)

Sosiaalis-psykologinen ympäristö liittyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutukseen. Keskeistä on turvallisuus, joka rakentuu aikuisen toiminnan kautta. Turvallinen aikuinen on sellainen, jolle lapsi voi kertoa asioita ja aikuinen pitää rajoista kiinni, aikuinen on välittävä. Hyvän opettajan persoonallisuuden piirteitä, jotka liittyvät vuorovaikutukseen ovat opettajaksi opiskelevien oppilaiden mielestä: hauska, huumorintajuinen, iloinen, kannustava, rento, energinen. (Määttä & Rantala 2010, 109.)

Hyvinvointia tukevassa sosiaalis-psykologisessa ympäristössä on aikuisten kesken toimiva vuorovaikutus ja tiedonkulku sekä avoin ilmapiiri. Lasten suhteen on tehty hyvät ryhmäjaot ja yhteistyötä tehdään ulkopuolisten tahojen kanssa. Pedagogiseen oppimisympäristöön kuuluvat keinot, jolla lasta tuetaan oppimisprosessissaan. Haasteena oppimisympäristön kehittämisessä koulun arjessa on ollut aika, jota tarvittaisiin enemmän arvojen ja tavoitteita pohtivalle pedagogiselle keskustelulle. Pedagogisen ympäristön luojia ovat pätevät opettajat ja vaihtelevat opetusmenetelmät. . (Määttä & Rantala 2010, 108–110.)

Pätevä opettaja opettajaopiskelevien opettajien mukaan on henkilö, joka kohtelee kaikkia tasavertaisesti ja on aidosti kiinnostunut oppilaistaan ja heidän koulumisestaan. Opettaja uskoo ja luottaa oppilaisiinsa ja heidän kykyihinsä, tukien oppilaittensa vahvuuksia ja auttaa niitä käyttämään. Tarvittaessa hän kannustaa ja motivoi oppilaitaan ja saa jokaisen tuntemaan, että on hyvä jossakin. Lisäksi opettaja ymmärtää erilaisia oppilaita eikä pakota ketään mihinkään. (Määttä & Rantala 2010,110.)

Ryhmänhallinta taidoiltaan opettaja on aikuinen, jolla on auktoriteettia. Hän on sopivan napakka ja tiukka, muttei räyhää. Opettaja pystyy luomaan hyvän ilmapiirin olemalla mukava, mutta samalla pitäen kuria. Omalla toiminnallaan opetta-

ja saa luokan huomion, koska hän esittää asiat kiinnostavasti, käyttäen eri keinoja asioiden esittämiseen; havainnollistaa asioita esim. piirtämällä. Opettaja siis osaa asiansa laittaen oppilaat itse ajattelemaan eikä anna valmiita vastauksia. (Määttä & Rantala 2010,110.)

Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan (2005) hyvä kasvattajalta odotetaan sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. Kasvattaja luo yhdessä muiden aikuisten ja lasten kanssa ilmapiirin, jossa lapset kokevat yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Lisäksi kasvattaja toteuttaa tietoista ja tavoitteellista kasvatusta ja opetusta, suunnittelee toimintaa ja luo ympäristöä, jossa lapsella on mahdollista toimia ominaisella tavallaan ja jossa kasvattaja havaitsee lapsen kasvun ja oppimisen mahdollisuudet.. Hyvä kasvattaja kannustaa lasta omatoimisuuteen siten, että hän kokee iloa onnistumisestaan, mutta tarvittaessa lapsi saa apua. (Stakes 2005, 16–17.)

Konu (2000) on kehittänyt tutkimuksessaan kokonaisvaltaisen koulun hyvinvointimallin, jossa lapsen ja nuoren hyvinvointi asettuu koulun, kodin ja ympäröivän yhteisön muodostamaan verkostoon. Koulun kannalta hyvinvointi alueet koostuvat koulun olosuhteista (having) sosiaalista suhteista (loving) ja mahdollisuudesta itsensä toteuttamiseen (being) ja terveydentilasta. Sosiaaliset suhteet käsittävät koko koulun ilmapiiriä; opettaja-oppilas suhdetta, suhteita toisiin oppilasiin, kiusaamista, kodin ja koulunvälistä yhteistyötä. Opettajien yhteisyyttä pidetään osana koulun ilmapiiriä, mikä tarkoittaa, että opettajat pitävät toisistaan, työstään ja oppilaistaan sekä ovat sitoutuneita sekä oppilaisiinsa että heidän hyvinvointiinsa.(Määttä & Rantala 2010,111–112.)

Päivähoidossa on havaittu samoja hyvinvointia uhkaavia tekijöitä kuin koulussa. Huolenaiheena ovat henkilökunnan vaihtuvuus, epäpätevyys ja kiireinen työtahti sekä lasten levottomuus, joka lisääntyy, kun opettajalla ei ole aikaa kohdata lapsi yksilöllisesti.. Lastentarhaopettajaliiton mukaan pienen lapsen hyvinvoinnin ja kasvun kulmakivi ovat kiinteä lapsiryhmä, pysyvät ihmissuhteet, riittävän suuret tilat, virikkeellisyys ja lapsen oman päivärytmin sujuvuus.(Määttä & Rantala 2010,113)

Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa sanotaan (2005) varhaiskasvatussympäristön muodostuvan fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta ympäris-

töstä. Lapselle hyvä varhaiskasvatusympäristö on viihtyisä ja se kannustaa häntä leikkimään. Jotta ympäristö kannustaisi lasta toimimaan ja ilmaisemaan itseään, tulisi sen olla oppimista innostava ja lapsen mielenkiintoa, kokeilunhalua ja uteliaisuutta herättävä. Lapsien osallisuudesta huolehditaan siten, että he voivat osallistua tilojen ja välineiden suunnitteluun osana erilaisten sisältöjen ja teemojen toteuttamista. Ympäristössä toimitaan sellaisissa pienryhmissä, missä lapsella on mahdollisuus keskusteluun ja vuorovaikutukseen. Ilmapiiri on varhaiskasvatuksessa myönteinen ja turvallinen, missä huomioidaan lasten terveys ja hyvinvointi.(Stakes 2005, 17–18.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa todetaan(2010, 10–11) esiopetuksen oppimisympäristön muodostuvan fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta kognitiivisesta ja emotionaalisesta ympäristöstä. Hyvä oppimisympäristö on turvallinen, missä lapselle asetetaan rajat ja häneen kohdistetaan odotuksia ja vaatimuksia. Opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutus, erilaiset toimintatavat ja oppimistehtävät ovat keskeistä. Ympäristön ilmapiiri on iloinen, avoin, rohkaiseva ja kiireetön. Lapsille järjestetään kielellistä kehitystä tukevaa toimintaa, mahdollisuus leikkiä, muuhun toimintaan ja omaan rauhaan. Lisäksi oppimisympäristö ohjaa lapsen uteliaisuutta, mielenkiintoa ja oppimismotivaatiota sekä tukee lapsen aktiivisuutta ja itseohjautuvuutta. Työvälineet ja materiaalit ovat myös lasten saatavilla. Esiopetus ryhmässä toimiva opettaja suunnittelee, toteuttaa ja arvioi toimintaa yhdessä lapsen, lapsen vanhempien ja esiopetuksen toteuttamiseen osallistuvien henkilöiden kanssa.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä kappaleessa esittelen tutkimuskysymykset, tutkimuksen kohderyhmän, tutkimuksessa käyttämäni tutkimusmenetelmän sekä selvitän tutkimuksen kulun ja sen miten olen saamani tutkimusaineiston analysoinut.

5.1 Tutkimustehtävä ja kohde

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millainen käsitys lastenhoitajilla ja lastentarhanopettajilla on erityistä tukea tarvitsevista lapista ja miten päivähoito voi vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin? Edellä mainittuja asioita selvitän seuraavien kysymysten avulla:

1. Minkälainen on vuorohoidon työntekijän näkemys erityistä tukea tarvitsevasta esiopetusikäisestä lapsesta?
2. Millaisia keinoja päivähoidolla on tukea vuorohoidossa erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta?
3. Millaisia haasteita ja kehittämisen tarpeita erityisen tuen tarve tuo vuorohoidolle?

Tutkimuksen kohteena ovat nuo kysymysten esittämät, kehittämistä kaipaavat asiat. Aineistoa keräsin varhaiskasvatuksen ammattilaisilta; kolmelta lastenhoitajalta ja kahdelta lastentarhanopettajalta. Jokaisella heillä oli pitkä työkokemus päivähoidossa 16–30 vuotta. Työkokemus vuorohoidosta oli vähäisempi, lyhyin työkokemus oli yhdellä työntekijöistä neljä kuukautta, ja muilla 6 – 17 vuotta. Lähtään vastaajat olivat 50–66 - vuotiaita, ja yksi vastaajista oli eläkkeellä.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jota voi kuvata myös pehmeäksi, ymmärtäväksi ihmistutkimukseksi (Tuomi & Sarajärvi 2003, 23). Aineiston keruu metodina käytin haastattelua, lähinnä ryhmähaastattelua. Haastatteluun päädyin, koska minulla oli tarkoituksen mukaisesti valittu pieni aineisto: viisi ympärivuorokautisessa päiväkodissa työskentelevää työntekijää. Näiden ammattilaisten näkökulmat ja ammattitaidon halusin pääsevän esiin. Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia. Tässä tutkimuksessa tapaus on työyhteisöni näkökulma asiaan mutta aineistosta voi sanoa, että se sisältää luonteensa mukaisesti merkityksiä ja laatuja, mitä pyrin analysoimaan mahdollisimman tarkasti. Koska tein kaksi ryhmähaastattelua, aineiston kriteeriksi ei näin muodostu määrä, vaan laatu. (Eskola & Suoranta 1998, 18.)

Toiseksi haastateltavat oli helppo saada tutkimukseen, koska kyse oli tämän työyksikön työn kehittämistä. Haastattelun etuna voidaan pitää sitä, että haastatteluun voidaan valita henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai tietoa aiheesta. Sovin tapaamiset henkilökohtaisesti haastateltavien kanssa. Haastattelun etuna on se, että kun haastattelu sovitaan henkilökohtaisesti, tiedonantajat luvan annettuaan kieltäytyvät harvemmin haastattelusta tai kieltävät haastattelun käytön tutkimusaineistona. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 76.) Yksikään valitsemani haastateltavani ei kieltäytynyt haastattelusta.

Kolmanneksi ryhmähaastattelun avulla työntekijöiden on mahdollisuus tuoda esiin tutkittavaan aiheeseen liittyviä asioita mahdollisimman vapaasti. Toisaalta haastateltavat saattaa kertoa aiheesta laajemmin, jolloin haastattelijalla on mahdollisuus heti tilanteessa selventää ja syventää saatuja tietoja lisäkysymyksillä ja perusteluilla. (Metsämuuronen 2000, 14–43; Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2004, 155–194.)

Haastattelu on peräisin jo Aristoteleen ajoilta, Platon osoitti dialogeissaan, miten keskustellen saadaan esiin asioiden miniselitteisyys, ja Sokrates käytti yksin-

omaan haastattelua saadakseen oppilaansa ajattelemaan. Haastattelu menetelmä perustuu kielelliseen vuorovaikutukseen. Keskustelunomaisessa haastattelussa vuorovaikutus korostuu ja tutkijalla on mahdollisuus lähestyä vaikeasti tutkittavia ilmiöitä: tietoisuutta, aikomuksia ja elämyksiä. Haastattelua on käytetty paljon suomalaisessa sosiaali- ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa aina 1930-luvulta lähtien. (Hirsijärvi & Hurme 1993, 7.)

Aineistoa keräsin teemahaastattelulla. Se perustuu ”focused interview” nimeeseen tekniikkaan. (Hirsijärvi & Hurme 1993, 36.) Haastattelussa voidaan tutkia yksilön kokemuksia ja elämyksiä ja erityisesti näille annettuja merkityksi. Tutkija on myös osa tutkittavaa todellisuutta, ja siksi tutkimustulokset ovat osittain hänen tulkintansa värittämiä. Kuitenkin laadullisessa tutkimuksessa pyritään aine esittämään mahdollisimman varmaa ja todettua tietoa. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 16–20.)

Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Periaatteessa etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli ilmiöstä jo tiedettyyn. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 77–78.) Kuten olen oman tutkimukseni teoriaosuudessa käsitellyt erityistä tukea tarvitsevaa lasta ja hänen tarpeisiinsa vastaamista varhaisella tuella tai erityisellä tuella ja esiopetuksessa yleisellä, tehostetulla tai erityisellä tuella.

Tutkimushaastattelurungon rakentaminen vaatii jonkinlaista tietoa tutkimuksen kohteesta, teemat muodostuvat tutkijan esiymmärryksen pohjalta. (Eskola & Suoranta 1998, 78–79). Teemahaastattelurunko koostui taustatiedoista, joita oli työntekijöiden ikä, ammatti ja työkokemus päivähoidossa sekä vuorohoidossa. Erityistä tukea tarvitseva lapsen tarpeisiin vastaaminen esiopetuksessa ja vuorohoidossa, millaista tukea lapset tarvitsevat ja millaisia keinoja ja välineitä ammattilaisilla ja päivähoidolla on kohdata erityistä tukea tarvitseva lapsi. Yhteistyö ja kasvatuskumppanuus, kenen kansa vuorohoidossa tehdään yhteistyötä moniammatillisesti ja miten kasvatuskumppanuus toteutuu ja millainen on vanhempien rooli erityistä tukea tarvitsevan lapsen tukemisessa. Kasvattajan rooli erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohtaamisessa ja millainen oppimisympäristö tukee erityistä tukea tarvitsevaa lasta vuorohoidossa. Millaisia haasteita asettaa

erityisen tuen tarve henkilökunnan osaamiselle ja missä on kehittämisen tarvetta vuorohoidossa, jotta pystytään vastaamaan lapsen tarpeisiin pystyttäenkö edes aina.

Näiden teema-alueiden kysymyksillä tavoittelen tietoa, millainen käsitys lastenhoitajilla ja lastentarhanopettajilla on erityistä tukea tarvitsevista lapista ja miten päivähoito voi vastata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin.

Teemahaastattelussa käytetään puolistrukturoituja kysymykset, mutta myös avoimet kysymykset ovat mahdollisia joissakin erityistapauksissa. Haastatteliija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavien kanssa läpi, mutta teema-alueiden kysymysten järjestys ja laajuus vaihtelee haastattelusta toiseen. Haastattelijalla on jonkinlainen tukilista käsiteltävistä asioista, ei valmiita kysymyksiä. Toisaalta teemahaastattelussa käytettävät teemat takaavat sen, että jokaisen ryhmän kanssa on puhuttu jossain määrin samoista asioista. Lisäksi teemat muodostavat konkreettisen kehyksen, jonka avulla litteroitua haastatteluaineistoa voi lähestyä jäsentyneesti. (Eskola & Suoranta 1998, 87–88; Tuomi & Sarajärvi 2003, 77–78.)

5.3 Tutkimusprosessi ja aineiston analyysi

Syyskuun alussa 2012 otin yhteyttä puhelimitse kolmeen lastenhoitajaan ja kerroin tutkimusaiheestani. Oman tutkimussuunnitelmani esitin lokakuun 2012 alussa, jonka jälkeen aloin suunnitella haastattelurunkoa. Tutkimussuunnitelman esittämisen jälkeen lisäsin haastateltavien määrää kolmesta viiteen ja päädyin tekemään kaksi ryhmähaastattelua. Haastattelut toteutin marras – joulukuussa 2012. Opettajien ryhmähaastattelun oli marraskuussa ja lastenhoitajien joulukuussa. Molemmat haastattelut tein työpaikkani henkilökunnan huoneessa.

Ryhmähaastattelut nauhoitin koulun kirjastolta lainattavalta kasettinauhurilla ja käytin jokaiseen nauhoitukseen ja haastatteluihin keskimäärin yhden tunnin ai-

kaa. Nauhoitetun tuotoksen litteroin, kirjoitin puhtaaksi joulukuun lopulla 2012 valikoiden teema-alueista ja haastateltavan puheesta. Aineiston purkaminen tapahtui haastattelurungon mukaisten aihealueiden pohjalta tammikuussa 2013 siten, että kunkin ryhmän tiedot tallensin yhteen tiedostoon, mutta käytin kullekin aihealueelle eri sivuja. Tämän jälkeen oli helppo kopioida molempien ryhmien samaa aihealuetta koskevat sivut peräkkäin. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 138–142.)

Tammikuussa 2013 aloitin tutkimukseni viitekehyksen kirjoittamisen samalla lukien keräämäni aineistoa kokonaisuutena. Tutkimuksen viitekehykseen syvennyminen antoi lisää ymmärrystä analyysin tekoon, samalla esittäen aineistolle kysymyksiä, kuka, mikä, miten, milloin, missä ja miksi. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 143).

Tämän jälkeen siirryin analysoinnin vaiheeseen. Analysoinnin vaiheeseen kuuluu aineiston kuvaus, luokittelu ja yhdistely(analyysi). (Hirsijärvi & Hurme 2001, 145). Tässä tutkimuksessa olin jo kirjoitusvaiheessa teemoitellut aineistoni. Laitoin jokaisen henkilön vastaukset peräkkäin kunkin teeman alle. Teemoittelu voi olla luokittelun kaltaista, mutta siinä painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu. (Tuomia & Sarajärvi 2003, 95).

Luokittelu on olennainen osa analyysiä luoden pohjaa tai kehyksiä, jonka varassa haastatteluaineistoa voidaan tulkita, yksinkertaistaa ja tiivistää. Luokittelun pääkriteerinä olivat lähtökohdakseni asettamani tutkimusongelmat. Luokittelun jälkeen aineistoa yhdistellään. Yhdistely tarkoittaa sitä, että yritetään löytää luokkien esiintymisen välillä jotakin säännönmukaisuuksia tai saman kaltaisuuksia, vaihteluja ja poikkeavia tapauksia. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 147–150.)

Tutkimukseen osallistuneiden vastauksista minkälainen on erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi? Etsin samankaltaisia vastuksia ja päädyin yhdistämään sosiaaliset ja emotionaaliset ongelmat yhdeksi ryhmäksi, kielelliset pulmat omaksi ryhmäksi ja tarkkaavaisuuden ja oppimisongelmat yhdeksi. Vastaavasti tutkimuksen toiseen ongelmaan Millaisia keinoja ja välineitä päivähoitolla on tukea erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa? Etsin vastauksista eri tukimuotoja ja löysin tehostettuun tukeen liittyviä vastuksia. Lisäksi löysin vastuksia, jotka liittyivät tiimityöskentelyyn ja sitoutumiseen

yhdistellen ne omiksi luokikseen. Sitten etsin vastuksista kasvattajan rooliin ja oppimisympäristöön liittyviä vastuksia. Näin etenin jokaisen teema-alueen läpi ja tein yhdistelyä saadusta aineistosta.

Lopuksi jokaisesta teema alueen yhdistellyistä vastuksista: vuorohoito järjestelmässä lasten sosiaaliset ongelmat todennäköisesti korostuvat, vuorohoito ei todennäköisesti mahdollista turvallisten ja pysyvien lapsi-kasvattaja suhteen muodostumista, vuorohoidossa on pysyvien ja kiinteiden pienryhmien puute, erityisen tuki on rakenteellinen ongelma vuorohoidossa, vuorohoito järjestelmässä on yhteistyön tekeminen henkilökunnan kesken haastava erityistä tukea tarvitsevan lapsen hyväksi, yhteistyö vanhempien kanssa on haastavaa vuorohoidossa, etenin luomaan synteesiä I. kokonaiskuvaa aineistosta. Tein seuraavan johtopäätöksen vuorohoito järjestelmänä ja elämäntilanteet tuottivat haasteita kohdata erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa. Viimeisenä vaiheena oli tutkimuksen kirjoittaminen raportin muodossa. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 147–150.)

6 TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU

Tässä kappaleessa esittelen tutkimustulokset edeten tutkimuskysymys kerrallaan. Samalla teen yhteenvetoa tutkimustuloksista. Esittelen ryhmähaastattelussa saadun aineiston teemoittain. Ensin kuvailen, minkälaiseksi haastattelemani ammattilaiset hahmottivat erityistä tukea tarvitsevan esiopetusikäinen lapsen vuorohoidossa. Sitten käsittelen päivähoidon keinoja tukea vuorohoidossa olevaa erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta. Viimeisenä esittelen kehittämis ehdotuksia ja järjestelmän ja elämäntilanteen tuottamia haasteita kohdata erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa.

6.1 Erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa

Aineiston perusteella erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa oli sosiaalisista ja emotionaalisista ongelmista kärsivät lapset.

Perhetilanteen takia emotionaalista tukea tarvitseva lapsi voi olla. Ihan tavallinen lapsi voi tarvita tukea milloin mistäkin syystä.

Työkokemus mikä minulla vuorohoidossa erityisesti sosiaaliset ongelmat, korostuu.

Toisen ryhmän muodostivat lapset, joilla oli kielellistä pulmaa, jota oli maahanmuuttajataustaisilla ja suomenkielisillä lapsilla. Myös tämä tuli molempien ammattiryhmien lastenhoitajien ja lastentarhanopettajien vastauksissa.

Maahanmuuttajalapset, joilla on ymmärtämisen kanssa vaikeuksia, puheen tuottamisen kanssa.

Toisaalta suomenkielisetkin lapset, joilla on kielellisiä ongelmia, ei vaan nämä S2 lapset, on oma ryhmänsä sitten.

Kolmas ryhmä koostui sellaisista lapsista, joiden ongelmat nähtiin yksilöllisinä ominaisuuksina ja niissä korostuivat tarkkaavaisuus ja oppimisen valmiudet seuraavasti:

Hahmottamisessa ongelmaa

Yleiset oppimiseen liittyvät ongelmat. Voi olla taustalla jotain mitä ei tiedetä jotain viivettäkin.

Tällainen erityisen vilkas lapsi, niin siellä voi työjärjestelyin tehdä, että tämä tarvitsee rinnalle kulkijaa päivän aikana.

Minun mielestä erityistä tukea tarvitseva lapsi voi olla myös hiljainen lapsi, joka ei pysty toimimaan suurimman, sen koko ryhmän kanssa toiminnan mukaisesti. Tarvitsee jotain erityisjärjestelyjä, tai tukea siihen, pystyäkseen toimimaan siellä.

Tässä viimeisessä vastuksessa tulee esille se, mitä Liisa Heinämäki (2005,8) tuo esiin. Hän toteaa, että rajaa erityisen ja tavallisen välille on mahdotonta tehdä näkyväksi, sillä usein lapsen erityisen tuen tarve liittyy tilanteisiin ja olosuhteisiin, joita ei voida diagnosoida lääketieteellisesti. Tällaisia tuen tarpeita lapsilla ovat esimerkiksi ryhmään liittyminen ja ryhmässä toimimisen taitojen oppiminen.

6.2 Keinot tukea vuorohoidossa olevaa erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2010, 21–22) mukaan tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia esiopetuksen tukimuotoja kuten erityislastentarhanopettajan ja avustajan antamaa tukea, lapsen yksilöllistä ohjausta sekä joustavia ryhmittelyjä.

Aineiston perustella tutkimukseen osallistuneet vuorohoidon ammattilaiset esittivät haastattelussa varsinkin tehostettuun tukeen liittyviä tukikeinoja samansuuntaisesti kuin esiopetuksen opetuksen suunnitelman perusteissa kerrotaan: avustajaa, resurssierityislastentarhanopettajaa, pienryhmätoimintaa ja samanaikaisopetusta seuraavasti:

Tukihenkilö, mikä tämä oli siis avustaja. Oma avustaja, henkilökohtainen avustaja.

On keino tämän lapsen kanssa tässä ryhmässä relto, jonka kanssa lapsi sitten työstää näitä asioita, joko samaan aikaan muiden lasten kanssa integroituna, erikseen saman päivän aikana käydä yhdessä.

Pienryhmätoiminta, mahdollisimman pienen ryhmään jakaminen. Ei tehdä liian pitkiä näistä hetkistä, asettaa itsellekin tavoitteeksi se, että erityislapsen kohdalla keskittymien on vaan se 10 -15 minuuttia.

Muita keinoja tukea erityistä tukea tarvitsevaa lasta vuorohoidossa olivat yhdessä sovitut tavoitteet ja suunnitelmat, joihin henkilökunta sitoutuu tukeakseen lasta parempaan. Sitoutuminen tuli molempien ammattiryhmien vastauksessa esiin ja se koettiin tärkeänä. Haastateltavien vastauksissa nämä asiat tulivat esiin seuraavasti:

Tavoitteet selvät ja ne suunnitelmat selvät ja se ei saa olla vanhemmille esitettyjä sanoja paperilla, näitä tehdään lasten kanssa vaan pitää olla myös konkretiaa.

Yhdessä sovittuja tavoitteita, joita kohden mennään.

Sitoutumista yhteisiin sääntöihin, ohjeisiin, kaikki toimii lasten kanssa samalla tavalla..

Hyvin toimivat tiimit, joissa työt sujuvat ammatillisesti nähtiin lapsen etuna.

Tiimin on toimittava vaan hyvin yhteen. Itse kukin tietää toimia kyseisen lapsen kanssa.

Varsinkin yhden vastaajan vastauksessa toimivaa tiimi nähtiin ensisijaisen tärkeänä ja sen hajottaminen vahingollisena:

Yksi asia mikä on mun mielestä erityisen lapsen tukemisessa tärkeää, se tiimi, joka toimii hyvin. Niin miksi se tiimi on pakko hajottaa? Mun mielestä tiimiä ei pitäisi hajottaa, jotka toimii hyvin ja toimii ammatillisesti yhteen. Pitäs nähdä, näen myös että se on lapsen etu, kun ihmisillä sujuu hyvin.

Yhdessä vastauksessa työnohjausta pidettiin yhtenä keinona pohtia lapsen tarvitsevaa tukea. Sitä toivottiin ja siitä oli kokemusta, mutta ei uskottu sen saamiin.

Sanotaan sellainen työnohjaus, missä on ollut tälläsen haasteellisen lapsen takia. Tälläsen työnohjaus pitäisi olla meidän alalla jatkuva, että se toisi niin paljon lisää. Ihmiset pystyisivät käydä keskenänsä niitä tilanteita läpi ja miettimään yhdessä mitä tehdään ja miten vastataan. ja muuta. Eihän sitä ole eikä varmasti tule.

Aineiston perusteella tässä tutkimuksessa keinoina tukea vuorohoidossa erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta ovat tehostetun tuen muodot kuten avustaja, rehto l. resurssierityislasterhanopettaja ja pienryhmät. Yhdessä sovitut tavoitteet ja suunnitelmat, joihin henkilökunta sitoutuu tukeakseen lasta vuorohoidossa. Hyvin toimivat tiimit, joissa työt sujuvat ammatillisesti on lapsen etu. Työnohjaus, jossa kasvattajat voivat keskustella rauhassa erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeista ja siitä miten niihin voisi vasta.

6.2.1 kasvatuksen ja oppimisen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Piispasen (2008) oppimisympäristön kolmijaon mukaan, hyvä fyysinen oppimisympäristö on *rauhallinen ja se tukee oppimista*. (Määttä & Rantala 2010,107–108). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa todetaan (2010,10–11), hyvän oppimisympäristön olevan turvallinen, missä oppimisympäristö ohjaa lapsen uteliaisuutta, mielenkiintoa ja oppimismotivaatiota sekä tukee lapsen aktiivisuutta ja itseohjautuvuutta. Työvälineet ja materiaalit ovat myös lasten saatavilla

Ryhmähaastatteluissa lastenhoitajien ja lastentarhanopettajien mielestä lasta tukeva oppimisympäristö on rauhallinen, turvallinen ja kannustava. Ylimääräiset häiriötekijät on karsittu pois ja tavaroille on sovittu tarkat paikat.

Se paikka olisi suhteellisen pysyvä ja struktuurit siinä huoneessa ehkä aikalailla samanlaiset, että lapsi kokisi ehkä sellaista turvallisuutta.

Kauhean tarkat paikat tavaroille.

Oppimisympäristöllä on suuri merkitys; rauhallinen, turvallinen.

Kaikki ylimääräinen häiriötekijät . Se ei saa ympäristöltään levoton, kannustava.

Ympäristö aika riisuttu. Mahdollisimman vähän virikkeitä.

Sosiaalis-psykologinen ympäristö liittyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutukseen. Keskeistä on turvallisuus, joka rakentuu aikuisen toiminnan kautta. Hyvin-

vointia tukevassa sosiaalis-psykologisessa ympäristössä vuorovaikutus toimii, tieto kulkee ja ilmapiiri on avoin. (Määttä & Rantala 2010,108–109.)

Tutkimuksessa vuorohoidon henkilökunta kertoi sujuvan yhteistyön olevan avainasemassa ja ilmapiirin tulisi olla avoin kaikelle keskustelulle.

Yhteistyö on se avainsana. Toki meillä siellä töissä on vastuualueet, mutta yhteistyö on kaiken A ja O ja se sujuva yhteistyö. Että voit omien työkaverin kanssa jutella asiasta kuin asiasta ja ne on sovittu yhdessä ne säännöt ja muut.

Turvallinen aikuinen on välittävä ihminen, jolle lapsi voi kertoa asioita. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan (2005) hyvältä kasvattajalta odotetaan sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin.(Stakes 2005, 17–18).

Vuorohoidon työntekijät näkemys kasvattajan roolista erityistä tukea tarvitsevan lapsen tukemisessa oli sensitiivisyys. Ollaan aidosti lapselle läsnä, kuunnellaan häntä ja ollaan saatavilla kokoajan.

Kuljetaan sillä tavalla lapsen rinnalla, että ohjataan ollaan tukena leikkeihin, siitä ettei syrjäydy, pääsee muiden lasten mukaan.

Semmonen aikuisen aito läsnäolo, mutta aidosti sitä kuuntelee ja on läsnä.

Esiopetusikäisellä vuorohoidossa on turvattuna sellainen keskustelu ja tunneyhteys. Tälläsen lapsen kohdalla pitää olla saatavilla kokoajan.

Pedagogiseen oppimisympäristöön kuuluvat keinot, jolla lasta tuetaan oppimisprosessissaan kuten oppilaiden kohtelu. opetus ja ryhmänhallinta. (Määttä & Rantala 2010,110). Opetuksen ja ryhmän hallintaan liittyviä keinoja tukea vuorohoidossa olevaa erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta olivat selkeä päivän struktuuri, jossa siirtymätilanteet ja kaikki muu toiminta oli hyvin suunniteltu. Lapsen opetuksessa otettiin huomioon erilaiset tavat oppia käyttäen esimerkiksi toiminnallista oppimista ja hauskoja välineitä, jotka helpottavat oppimista. Oppimisilmapiiriä kevennettiin käyttäen huumoria.

Otetaan huomioon lapsen eri tapa oppii. Tää lapsi oppii tällä tavalla helpommin, toiminnallisen oppimisen kautta

Sitten tulee mieleen tässä välineistö, oppimista helpottavia Jos sulla on jotain hauskoja välineitä. Ne on jotenkin innostavia visuaalisesti ja se oppiminen tapahtuu vahingossa.

Kunnon struktuuri, että se olisi mahdollisimman selkee ja lapsella on selvää, mitä tämän jälkeen tapahtuu. Aika ja paikka toistuu, mahdollisimman vähän muutoksia.

Erityisen haastavia tilanteita, ovat siirtymätilanteet. Ne pitää suunnitella ihan hirveen tarkkaan. Ihan niin kuin se muukin toiminta, hirveen tärkeä tilanne.

Minä itse ehkä tykkään vähän lapsille välillä huumoriakin käyttää.. Se vähän niin kun pikkusen keventää sitä, jollakin hauskillakin voi viedä sitä asiaa eteenpäin.

Opettajaopiskelevien opettajien mukaan pätevä opettaja on henkilö, joka kohtelee kaikkia tasavertaisesti ja on aidosti kiinnostunut oppilaistaan ja heidän kuulemisestaan. Opettaja uskoo ja luottaa oppilaisiinsa ja heidän kykyihinsä tukien oppilaittensa vahvuuksia ja auttaen käyttämään niitä. Tarvittaessa hän kannustaa ja motivoi oppilaitaan ja saa jokaisen tuntemaan, että on hyvä jossakin. (Määttä & Rantala 2010,110.) I

Lapsen kohteluun liittyviä keinoja tukea vuorohoidossa olevaa erityistä tukea tarvitsevaa lasta olivat vuorohoidon ammattilaisten mielestä positiivinen ja realistinen palaute kannustaen ja iloiten lapsen onnistumisesta.

Hirveesti sitä kannustamista ja hirveesti sitä sensitiivisyyttä, sitä onnistumisen iloa.

Sellanen realistinen palaute; tässä onnistuit tai toisaalta tää käytös ei ole hyväksyttävää, niin realistisesti puhutaan lapselle.

Ja tulee heti siitä mieleen lapselle se positiivinen palaute siitä, että onnistui, jaksoi, osasit hyvä.

Vuorohoidon ammattilaisten mukaan hyvä oppimisympäristö oli turvallinen, rauhallinen ja kannustava. Ympäristöstä oli minimoitu kaikki ylimääräiset häiriötekijät ja tavaroilla oli tarkat paikat. Kasvattaja oli aidosti läsnä ja kuunteli lasta, oli sensitiivinen lapsen tarpeille

Opetus -ja ryhmänhallintakeinoina kasvattajalla oli käytettävänä selkeä päivän struktuuri, jossa siirtymätilanteet ja kaikki muu toiminta oli hyvin suunniteltu. Opetuksessa otettiin huomioon lapsen erilaiset tavat oppia käyttäen esimerkiksi toiminnallista oppimista ja hauskoja välineitä, jotka helpottivat oppimista. Oppimisilmapiiriä kevennettiin käyttäen huumoria. Lapselle annettiin positiivista palautetta kannustaen ja iloittiin hänen onnistumisestaan.

6.2.2 kasvatuskumppanuus ja moniammatillinen yhteistyö

Vuorohoidon työntekijöillä on samat yhteistyökumppanit kuin muillakin päiväpäiväkodin työntekijöillä. Yhteistyötä tehdään psykologien, puheterapeutin, relton l. resurssierityislastentarhanopettajan, kelton l. kiertävänä erityislastentarhanopettajan, toimintaterapeutin, terveydenhoitajan, S2 opettajan l. suomi toisena opettajan kanssa sekä kuuttityöryhmän l. terveyskeskuksen moniammatillisen työryhmän kanssa.

Keltot ja reltot ja nämä suomi toisen kielenä, terveyskeskuksen tämä ryhmä

Moniammatillinen ryhmä. Voidaan tämä lapsen skeissi viedä ja miettiä mitä me voitas sieltä saada apuja. Ollaanko me meidän omissa pohdinnoissa oikeilla tiellä. Miten tätä lasta ja perhettä voitas tukea tämän vuoden aikana.

Yhteistyö myös vanhempien kanssa nähtiin tärkeänä, jotta saadaan yhteinen näkemys lapsen vahvuuksista ja ongelmista sekä voidaan yhdessä sopia tukikeinosta.

Kasvatuskumppanuus on tosi tärkeä asia. Siinähan niitä varhaiskasvatussuunnitelmia tehdään, niin tulee sen vanhempien näkemys siitä lapsesta.. Tulee se ammatillinen näkemys ja näistähän se muodostuu se kuva siitä lapsesta ja tarkentuu.

Tietysti ensin käydään vanhempien kanssa nämä keskustelut syksyllä ja mietitään näiden lasten vahvuuksia ja sitten nämä lapsen ongelmat. Päästään sillä tavalla eteenpäin, että voidaan vanhempien kanssa sopia, mitä näitä asioita lähdetään vuoden aikana tukemaan. Kyllä tässä vanhemmat ovat avainasemassa.

Yhteistyö koettiin haastavana yhteistyökumppaneihin kanssa vuorohoidon takia.

Yleensäkin on haasta saada ihmisiin kontaktia oikeaan aikaan. Jos meidänkin pitää olla yhteydessä terveydenhoitajaan tai koulupsykologiin tai psykologiin tai erityisasiantuntijaan, ei aina onnistu työajan puitteissa.

Vuorohoidon ammattilaiset tekevät moniammatillista yhteistyötä yhdessä vanhempien kanssa. Yhteistyö oli välillä haastava yhteistyökumppaneiden kanssa vuorohoidon takia.

6.3 Millaisia haasteita ja kehittämistarpeita erityisen tuen tarve tuo vuorohoidolle

Aineiston perusteella yhden vuorohoidon ammattilaisen puheenvuoro oli hyvin kattava. Se kertoo selkeästi mitä tarvitaan, jotta työntekijällä on mahdollisuus tehdä töitä erityistä tukea tarvitsevan lapsen hyväksi tavoitteellisesti. Tarvitaan resursseja, aikaa, koulutusta ja tahtoa. Puheenvuorosta huokuu myös huoli ajata ja resursseista, joita ei aina ole.

Minkälaisia tukikeinoja päivähoidolla on kohdata, jos meillä ei ole aina resursseja kohdata ei ole sitä aikaakaan, niin silloin ollaan josakin hakoteillä. Tähän pitäisi olla aikaakin, pitää olla koulutusta, aikaa ja pitää olla tahtoa. Aika tärkeä, että, sulla on mahdollisuus paneutua sen lapsen ongelmiin. Ja mahdollisuus oikeesti tehdä niitä, mitä olette asettaneet tavoitteiksi vaikka vanhempien kanssa keskusteluissa. Resurssit sitten kaikilla tasoilla.

Lisäksi tarvittiin sitoutumista. Sitoutuminen tuli neljän eri vastaajan puheenvuoroissa useammankin kerran eri asioiden yhteydessä.

Riippuu niin ihmisestä On ihmisiä jotka sitoutuu ja tekee sitä työtä. Täydellisestii ja erittäin suurella sitoutumisella. Sitten on ihmisiä, jotka ei oo ehkä niin sitoutuneita.

Sitoutumista yhteisiin sääntöihin, ohjeisiin, kaikki toimii lapsen kanssa samalla tavalla.

Ei sopimuksella ole merkitystä, ellei sitouduta.

Kuten jo sanoin, se on jonkinlainen tahtotila. Semmonen, vietävä loppuun, kun on sovittu. Yksi linkki tähän joka meitä auttasi, kuten X sano noin kerran kuukaudessa aikuiset pitää tiimipalaverin, se ei riitä siihen. Siinä on liikaa muita asioita, eikä voi käydä läpi nämä erityislapset.

Viimeisestä puheenvuorosta tuli esiin jälleen ajan puute käydä läpi erityislapsia tiimissä. Jos ei ole aikaa keskustella erityislapsista, pystyvätkö vuorohoidon työntekijät sitoutumaan?

Tiimi ajan riittämättömyyden lisäksi, haastateltavat kokivat, ettei tiimiä ollut tarpeeksi usein. Kerran kuussa pidettävä ei riitä. Kaikkien kasvattajien tulisi olla myös paikalla, koska silloin tehdään yhteisiä päätöksiä, miten kunkin lapsen kanssa menetellään. Kun asioista yhdessä sovitaan, ja jokainen pääsee vaikuttamaan, on sitoutuminen varmasti sen jälkeen jokaiselle selvää.

Tiimipalaveria liian vähän; lapsista puhumisen aika vähenee, kaikki kasvattajat tulisi olla paikalla silloin kun tehdään sitoumuksia! Kerran kuussa pidettävä ei riittävä.

Tiimipalaverit mulle tulee mieleen täällä vuorohoidossa. Niitä on paljon vähemmän kuin päiväpäiväkodissa. Hurja haaste myös erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohtaamiseen.

Ajankäytön organisoiminen, puhumisen tarve ja kaikkien työntekijöiden oikeus tietää lasten asioista, jotta voi vastata lapsen tarpeisiin ja sitoutua tehtävään työhön koettiin tärkeänä.

Kehitettävää olisi siinä ajan käytössä. Näistä asioista pitäisi henkilökunnan saada puhua ja syventyä näihin riittävän hyvin. eikä niitä nopeesti raapasta jossain.

Kaikilla lapsen kanssa tekemisessä olevilla ihmisillä on riittävä tietämys sen lapsen asioista, ettei tule sellaisia tilanteita, ei tähän mitenkään vastata kun se vastuuihminen / omahoitaja ei ole nyt paikalla,. En tiedä miten toimitaan, kyllä ne kaikkien tiedossa pitää olla.

Resurssit ja niiden oikeaa kohdentamista tuli arvioida, jotta voitiin vastata lasten tarpeisiin.

Mitä ovat tämän päivän lapsen erityisongelmat ja mitä me voidaan päivähoidossa ehkä tehdä meidän resurssien puitteissa.

Miten näiden vuorohoidossa olevien lasten tarpeisiin pystytään vastaamaan parhaiten? Sitä pitäisi arvioida vuosittain. Sekin vaan vaihtelee, se liittyy siihen minkä ikäisiä ne lapset on. Tänä vuonna esimerkiksi tässä talossa tuo esikoulu ryhmä on niin haastava. Että tota, joten toimivuus tossa meidän arjesla on aika akuutti.

Koulutusta erityislasten tietojen dokumentointiin tietokoneelle varsinkin opettajat toivoivat.

Tohon, mikä on mielestämme kehitettävää? Yksi on koulutus.. Viime vuonna jouduin ensimmäisen kerran tälläsen erityislapsen asioita hoitamaan. Olin monta kertaa ongelmassa tämän tietotekniikka osuuden kanssa. Tämmöset kirjoittamisasiat oli mulle aika uusia.

Mikä on hirveen haastavaa, siis todella aikaa vievää. Niin näiden eri dokumenttien kirjaaminen, siihen ei ole minkäänlaista koulutusta vain mainintana siellä täällä, kirjoita näin, muista, älä kirjoita näin. Siis todella haastavaa kirjoittaa näitä pitkiä kuvauksia erityistä tukea tarvitsevasta lapsesta.

Erityisen tuen tarve tuo vuorohoidon kehittämislle seuraavanlaisia haasteita. Tarvitaan aikaa keskustella yhdessä erityistä tukea tarvitsevista lapsista ja sitoutua yhdessä sovittuihin päätöksiin. Jotta tämä on mahdollista, tulisi olla tiimejä useammin kuin kerran kuukaudessa. Resurssien käyttöä ja kohdentamisesta tulisi arvioida myös vuosittain. Koulutusta erityistä tukea tarvitsevien lasten tietojen kirjaamiseen tietokoneelle kaipaivat vuorohoidon opettajat.

6.4 Järjestelmän ja elämäntilanteen tuottamat haasteet tukea erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta vuorohoidossa

Aineiston perusteella tässä tutkimuksessa vuorohoidossa on erityistä tukea tarvitsevia lapsia, joilla on sosiaalisia - ja emotionaalisia ongelmia. Haastateltavien vastauksista tuli esiin myös vuorohoidon mahdollinen lisäävä osuus varsinkin sosiaalisten ongelmien kohdalla.

Työkokemus mikä minulla vuorohoidossa erityisesti sosiaaliset ongelmat, korostuu. Olen joskus miettinyt sitä, mikä on vuorohoidon lisäävä osuus näissä ongelmissa, koska tulevat ja lähtevät eriaikoihin. Lapset jotka vuorohoidossa ongelmat korostuu.

Ihan samaa ajattelen. Lapsi joka tarvitsee erityistä kasvulle ja kehitykselle, tällainen lapsi tule eri aikoina, eri vuorokauden aikoina hoitoon.

Vuorohoito järjestelmässä lasten sosiaaliset ongelmat todennäköisesti korostuvat lasten epäsäännöllisten hoitoaikojen takia.

Vuorohoidon takia aikuissuhteiden runsas vaihtuvuus ja katkelmallisuus oli myös haaste joillekin lapsille, varsinkin erityistä tukea tarvitsevalle lapselle.

Kun työntekijät tekevät vuorotyötä, niin sitten se aikuisten määrä esiopetusikäiselle on paljon suurempi kuin että se olisi toisin järjestetty. Eli aikuisten määrä on paljon suurempi. Voi olla haaste joillekin lapsille.

Ei ne perusasiat siellä muutu, mutta ne aikuiset muuttuvat, ei voi olla siellä yksi aikuinen 24 tuntia töissä. Kenelle tahansa aikuiselle se on rankkaa, lapselle se on rankkaa, erityistä tukea tarvitsevalle lapselle todella rankkaa. Tukea, kiinnittyä aina uuteen aikuiseen. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse.

Vuorohoito ei todennäköisesti mahdollista turvallisten ja pysyvien lapsikasvattaja suhteen muodostumista, koska aikuiset vaihtuvat lapsen hoidossa ollessaan.

Vuorohoidon takia lapset joutuivat etsimään paikkaansa joka kerta varsinkin pienryhmässä, jossa lapset ja hoitavat aikuiset vaihtuvat

Vaikka meillä täälläkin vuorohoidossa on tiivistä pienryhmätoimintaa, niin se pienryhmä, jossa lapsi toimii, ei ole kiinteä, muuttumaton. Vaikka se on pienryhmä, niin se lapsi joutuu joka ikinen kerta, muutenkin tarvitsee erityistä ja sitä aikuista enemmän rinnalleen, joutuu etsimään sen paikkansa joka kerta., vaikka se on pienryhmä

Vuorohoidossa on pysyvien ja kiinteiden pienryhmien puute. Joka kerta ryhmässä vaihtuvat aikuiset ja erityis - ja tukilapset, mikä voisi tuoda tiettyä turvallisuutta ja säännöllisyyttä erityistä tukea tarvitsevan lapsen elämään.

Erytistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin vastaaminen oli vuorohoidossa haasteellista eikä lapsen tarpeisiin pystytty aina vastaamaan.

Erytistä tukea tarvitseva lapsi on mielestäni päivähoidolle aika haasteellinen lapsi, ihan näiden hoitojärjestelyiden takia. Ihan kaikki lapset, mutta tällainen erityistä tukea tarvitseva lapsi tarvitsisi sellasta arjen perusasioita, samanlaisena toistuvia rytmiä ja turvallisia kontakteja ja samanlaisena toistuvia tilanteita. Toki niitä tehdään niin paljon kuin mahdollista, jotta kaikki toimis.

Nämä S2 lapset, nämä maahanmuuttajataustaiset lapset, niillä on tässä oma haaste tässä. Vuorohoidossa ei ole aina mahdollista erityinen tuki näille lapsille.

Kyllä minä usein koen, ei pystytäkään vastaamaan. Jää päivän päätteeksi semmonen olo, saivatko nämä kaikki erityislapset yksilöllistä huomiota tän päivän aikana

Erityisen tuki on rakenteellinen ongelma vuorohoidossa, eikä lapsen tarpeisiin pystytä aina vastaamaan. Vuorohoidossa lapsella ei ole joka päivä ja viikko samanlaista päivää – ja viikkostruktuuria. Hoitojärjestelyiden takia erityistä tukea tarvitsevalle lapselle ei voida taata samanlaisina toistuvia ryhmiä ja tilanteita eikä aina yksilöllistä huomiota.

Erilaisten työaikojen takia työntekijä ja vanhempi eivät kohdanneet päivittäin. Asioiden puheeksi ottaminen vaatii työntekijältä tilannetajua milloin ja mihin aikaan ottaa asioita puheeksi.

Silla haastavaa, kun me ei nähdä aina niitä vanhempia. Onko vuorohoidon ongelmana, että vanhemmat tulevat hirveen väsyneinä iltavuorosta hakemaan lastaan. Sä juuri olit ajatellut, että voisit jonkun asian sanoa, mutta ei oikein sovi siihen ilta hakemiseen. Sille pitää löytää ehkä järkevämpi aika ja paikka. Tää vanhempien kanssa tehtävä keskustelu.

Mieluummin soitettiin vanhemmalle hänen vapaapäivänä kuin laitetaan lappuja lasten lokeroihin.

Itse en haluaisi hirveesti tehdä, että on lappuja jossakin lokeroissa. Minä mieluummin soitan kotia ja sanon anteeksi että mä häiritsen, , voisiko tällaisesta asiasta puhua?

Mä haluan, että se asia on hoidettu, että päästään jossakin asiassa eteenpäin. Olen joutunut joitakin kertoja tekemään näin, soittamaan lapsen vapaapäivänä. En pidä sitä parhaana, mutta lapsella on niin pitkiä taukoja, ne ei oo hoidossa..

Erityistä tukea tarvitsevien lasten asioista viestiminen tulisi suunnitella huolella; ketkä ottaa asian puheeksi ja kenen kanssa vanhempi voi tarvittaessa palata asiaan.

Näiden viestien tosi tarkka suunnittelu sillä tavalla ja sopiminen.

Kuka viestii ja jotta vanhemmalla jää jokin mietityttämään, voi siihen palata. Ja tietää kenen kanssa palata. Tavallaan rajat sitä vuoro-

vaikutuksen määrää. Se voi olla vanhemmallekin haastavaa. Erityisesti erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla

Yhteistyö vanhempien kanssa on haastavaa vuorohoidossa. Vanhempia ei nähdä joka päivä ja lasten asioiden puheeksi ottaminen pitää miettiä tarkkaan: kuka ottaa, milloin ottaa ja mihin aikaan ottaa.

Yhteistyö työkavereiden kanssa koettiin myös haastavaksi vuorohoidon johdosta. Sopimuksia erityistä tukea tarvitsevista lapsista piti tehdä, mutta kun henkilökunta ei näe toisiansa eikä tieto kohdannut riittävän ajoissa.

erilaiset sopimuskysymykset, kun me ei nähdä toisiamme. Just se mikä on yleensäkin vuorohoidon ongelma tää, että asiat pitäisi kauan tarkkaan sopia ja muistaa sitten että, kuka sen hoitaa sitten.

Siinä mielessä tiimipalavereita on harvoin, silloin lapsista puhumisen aika vähenee, kaikki kasvattajat tulisi olla paikalla, silloinhan me tehdään niitä sopimuksia. Miten tän lapsen kohdalla menetellään? Nyt kun meillä on hirveen harvoin niitä, tai pari kasvattajaa sopii keskenään, se tieto ei välttämättä kohtaa riittävän nopeesti niitä kaikkia muita, hurja haaste

Vuorohoito järjestelmässä on yhteistyön tekeminen henkilökunnan kesken haastava erityistä tukea tarvitsevan lapsen hyväksi: asioiden tulisi päästä keskustelemaan, sopimaan ja päättämään yhdessä. Tällöin henkilökunta sitoutuu asioiden hoitamiseen.

Vuorohoito järjestelmänä ja elämäntilanteet tuottavat haasteita kohdata erityistä tukea tarvitseva esiopetusikäinen lapsi vuorohoidossa

6.5 Luotettavuuden tarkastelua

Tämä laadullinen tutkimus perustuu pieneen tapausmäärään, mikä voi heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Aineistoa on pyritty analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti ja tutkimus pyrkii antamaan tutkimuskohteesta tarkan kuvan ja vastaamaan sen kautta tutkimuskysymyksiin. Eskola ja Suoranta (1998, 20) huomauttavat, että tutkijan havaintoihin vaikuttavat aina aikaisemmat kokemukset ja näin ollen tutkijan subjektiivinen näkemys voi vaikuttaa myös tulkin-

taan. Kun tutkimuskohteesta muodostetut ennakko-oletukset tiedostetaan, niin ne voidaan huomioida tutkimuksen esioletuksina (Eskola & Suoranta 1998, 20).

Haastattelun luotettavuutta voi heikentää se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (Hirsjärvi ym. 1997, 193). Laadullisen analyysin luotettavuustarkasteluissa voidaan Eskolan ja Suorannan (1998, 211—212) mukaan puhua uskottavuudesta, validiteetista ja reliabiliteetista. Uskottavuus luotettavuuden kriteerinä tarkoittaa sitä, että tutkijan on varmistuttava siitä, että hänen käsitteellistyksensä ja tulkintansa vastaavat tutkittavien käsityksiä. Vahvistuvuus puolestaan tarkoittaa sitä, että tutkijan tekemät tulkinnat saavat tukea toisista vastaavaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista.

Kun tutkimus kuvaa tutkimuskohdettaan sellaisena kuin se on, niin tutkimuksen sanotaan olevan ulkoisesti validi. Aineiston tulkinta on puolestaan reliaabelia silloin, kun se ei sisällä ristiriitaisuuksia. (Eskola & Suoranta 1998, 213.) Aineiston kattavuus tarkoittaa sitä, että tulkintoja ei perusteta satunnaisiin poimintoihin aineistosta, kun taas arvioitavuus tarkoittaa sitä, että lukija pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä. Toistettavuuden periaatteen mukaisesti toinen tutkija voi samoja analyysi- ja tulkintamenetelmiä soveltamalla tehdä samat tulkinnat aineistosta. (Eskola & Suoranta 1998, 215—216.)

Tutkimuksen relevanssilla tarkoitetaan sitä, että tutkimuksella olisi oltava yleistä ja käytännöllistä merkitystä (Eskola & Suoranta 1998, 219). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voi lisätä tutkimuksen toteutuksen ja kaikkien vaiheiden tarkka selostaminen. Tulosten tulkinnan luotettavuuden todentamisessa auttaa, mikäli tutkimusselosteita rikastutetaan esimerkiksi suorilla haastatteluotteilla. (Hirsjärvi ym. 1997, 214.) Tässä työssä olen pyrkinyt tuomaan esille runsaasti lainauksia haastatteluista, joiden perusteella lukija voi todeta tutkijan tekemien päätelmien todenperäisyyden sekä edellä mainittujen luotettavuuden kriteerien toteutumisen työssä.

7 POHDINTA

Tässä kappaleessa kerron tutkimusaineiston pohjalta tekemäni keskeiset tulokset ja tehdyt johtopäätökset ja tuon omia kannanottoja saatuihin tuloksiin. Lisäksi pohdin sosionomin ammatillista roolia työskennellessä vuorohoidossa erityistä tukea tarvitsevien esiopetusikäisten lasten kanssa. Lopuksi arvioin tutkimusprosessi ja siinä ilmenneitä vaikeuksia.

7.1 Keskeiset tulokset ja johtopäätökset

Vuorohoidossa on erityistä tukea tarvitsevia lapsia, joilla on sosiaalisia - ja emotionaalisia ongelmia, kielellisiä pulmia ja vaikeutta oppimisessa sekä tarkkavai-suudessa.

Saatu tutkimustulos oli yhtenevä, mitä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 35) viitataan erityisen tukeen, kun lapsi ”voi tarvita tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla eripituisia aikoja.

Vuorohoidon ammattilaiset tekevät moniammatillista yhteistyötä yhdessä vanhempien kanssa. *Yhteistyö koettiin välillä haastavaksi yhteistyökumppaneiden kanssa vuorohoidon takia.*

Vuorohoito järjestelmänä ja elämäntilanteet tuottavat haasteita tukea erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta vuorohoidossa, mikä tuo seuraavanlaisia osaamisen haasteita ja kehittämisen tarpeita vuorohoidon työntekijöille.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten hoitopäivien säännöllisyyttä ja samanlaisuutta tulee suunnitella ja tukea yhdessä vanhempien kanssa yhdessä keskustellen, jotta vuorohoito järjestelmässä lasten sosiaaliset ongelmat eivät korostu lasten epäsäännöllisten hoitoaikojen takia.

Erityistä tukea tarvitsevan lasten vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö tulee suunnitella huolella kehittäen käytänteitä, jotka tukevat erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoitoa.

Henkilökunnan työaikajärjestelyjä tulee kehittää siten, että ne tukevat turvallisten ja pysyvien lapsi-kasvattaja suhteiden muodostumista, erityistä tukea tarvitsevalle lapselle.

Pysyvien ja kiinteiden pienryhmien muodostumista tulee tukea erityistä tukea tarvitsevalle lapselle henkilökunnan työaikajärjestelyiden ja lasten säännöllisten hoitoaikojen kehittämisen avulla.

Henkilökunnan kasvattajien yhteisten palaveri käytäntöjä tulee kehittää sellaiseksi, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen asioita päästää keskustelemaan, sopimaan ja päättämään yhdessä riittävästi, jolloin henkilökunnan sitoutuminen lapsen parhaaksi täyttyy.

Kasvattajan keinoina tukea erityistä tukea tarvitsevan lapsi vuorohoidossa on selkeä päivän struktuuri, jossa siirtymätilanteet ja kaikki muu toiminta oli hyvin suunniteltu. Tämä edellyttää, että tavoitteet ja suunnitelmat ovat selvät kaikille työntekijöille, jolloin henkilökunta on valmis sitoutumaan tehden yhteistyötä tiimissä ja ammatillisesti. Työnohjaus voisi olla apukeino keskustella rauhassa erityistä tukea tarvitsevan tarpeista ja miten heidän tarpeisiinsa voisi vasta.

Kasvatuksen ja oppimisen keinoina tukea vuorohoidossa olevaa erityistä tukea olevaan esiopetusikäistä lasta *on turvallinen, rauhallinen ja kannustava oppimisympäristö, missä kasvattaja on aidosti läsnä ja kuuntelee lasta, on sensitiivinen lapsen tarpeille.* Opetusmetodina otetaan huomioon lapselle ominainen tapa oppia esimerkiksi toiminnallista oppimista ja hauskoja välineitä, jotka helpottavat oppimista.

Oppimisilmapiiriä kevennetään käyttäen huumoria. Lapselle annetaan positiivista palautetta kannustaen ja iloitaan hänen onnistumisestaan. Tehostetun tuen muotona käytetään avustajaa, resurssierityislastentarhanopettajaa ja pienryhmiä.

Tutkimustuloksen mukaan keinoina kasvattajalla on selkeä päivän struktuuri, jossa siirtymätilanteet ja kaikki muu toiminta oli hyvin suunniteltu. Näinhän sen pitäisi olla, mutta käytännössä vuorohoidossa kasvattajilla ei ole riittävästi aikaa keskustella ja sopia tarkkaan yhteisistä käytännöistä, jolloin kaikki eivät pysty sitoutumaan.

Vuorohoidossa lastenhoitajat tekevät pääsääntöisesti kolmivuorotyötä ja opettajat päivätöitä, jolloin työntekijät eivät kohtaa toisiaan viikolla päivittäin kuten päiväpäiväkodissa. Vaikka työtiimeillä on kerran kolmessa viikossa tiimipalaveri noin 2 tuntia, ei se ole riittävä. Ympäri vuorokautisessa päiväkodissa lasta hoitavat kaikki vuoroyksikön kasvattajat, koska lapsi voi olla hoidossa minä vuorokauden aikana tahansa. Koko vuorohoitoyksikön työntekijät kohtaavat toisensa yhtä aikaa kerran kuukaudessa noin kolme tuntia. Näissäkään tapaamisissa ei ole ollut riittävästi aikaa keskustella yhteisistä käytännöistä varsinkin erityistä tukea tarvitsevan lapsen osalta. Työnohjaus tulisi olla ehdottomasti normaali työkäytäntö vuorohoidossa, mutta sitä on mahdollista saada vain muutaman kerran ja silloinkin kriisitilanteissa.

Lapsen erityiseen tukeen vastaaminen toi vuorohoidolle erilaisia haasteita ja kehittämistarpeita. Tarvitaan aikaa keskustella yhdessä erityistä tukea tarvitsevista lapsista ja sitoutua yhdessä sovittuihin päätöksiin. Jotta tämä oli mahdollista, tulisi olla tiimejä useammin kuin kerran kuukaudessa. Resurssien käyttöä ja kohdentamisesta tulisi arvioida myös vuosittain. Koulutusta erityistä tukea tarvitsevien lasten tietojen kirjaamiseen tietokoneelle kaipaivat varsinkin vuorohoidon opettajat.

Varsinkin näiden resurssien kohdentamista tulisi mielestäni arvioida vielä tarkemmin päivittäin ja vuosittain.. Koska lapset ovat eri vuorokauden aikaan hoidossa, jakaantuvat lasten tuen tarpeet eri tavalla päivittäin. Toisena päivänä aamuvuorossa voi olla enemmän tukea tarvitsevia ja toisena päivänä iltavuorossa. Eri toimintavuotena on eri ryhmissä myös eri määrä tukea tarvitsevia lapsia. Asia on työnjohdollinen ja esimiehen tulisi tarkkaan miettiä resurssien jakamista, jotta työn puitteet olisivat suurin piirteen kaikille samanlaiset. Sillä resurssien oikeudenmukainen jakaminen tukee työntekijöiden jaksamista.

Mikä on sitten sosionomin ammatillinen rooli työskennellessä vuorohoidossa erityistä tukea tarvitsevien esiopetusikäisten lasten kanssa? Sosionomi vastaa vuorohoidossa esiopetusikäisten lasten kasvatuksesta ja opetuksesta yhdessä muiden hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien työntekijöiden kanssa. Hän tekee yhteistyötä moniammatillisesti yhdessä vanhempien kanssa. Esiopetuksesta vastaava sosionomi harjaannuttaa, valmentaa ja tukee lasta kasvamaan tulevaksi koululaiseksi. Etsii ja kokeile sopivia keinoja ja välineitä, jotka sopivat juuri tälle erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. Huolehtii tarvittavan tuen siirtymisestä myös koulunpuolelle laatimalla lapsesta pedagogisen kuvauksen tai pedagogisen selvityksen.

7.2 Tutkimusprosessin arviointia

Olen työskennellyt vuorohoidossa 20 vuotta ja olen huomannut vuosien varrella erityistä tukea tarvitsevien lasten määrän kasvaneen ja ongelmien lisääntyneen. Onko syynä koulutustason sekä tietämyksen lisääntyminen, jonka takia pulmia havaitaan entistä herkemmin. Vai onko kiire, kilpailu ja vanhempien entistä vähäisempi aika olla jälkeläistensä kanssa johtanut siihen, että lapset kestävät eri tavalla epäsäännöllistä elämää, jota he joutuvat elämään vanhempien vuorotyön takia.

Palattuani syksyllä 2012 takaisin vakituiseen työpaikkaani esikouluryhmään, havahduin siihen, että ryhmässäni oli kolme erityistä tukea tarvitsevaa lasta ja sen lisäksi muutama lapsi, joiden tarpeiden tukemista meidän täytyi miettiä yhdessä vanhempien ja tiimin jäsenten kanssa. Lisäksi uusi tiimi ja yhteisten käytäntöjen sopiminen vei pitkälle syksyyn, jotta saimme ryhmän toimimaan kohdullisesti. Samaan aikaan aloin tekemään täydennystä sosionomi tutkintoon, johon tuli tehdä opinnäytetyö. Työni aihe oli minulle pian selvä; Tarkkaamaton lapsi vuorohoidossa, keinoja - ja välineitä kohdata lapsi esiopetusryhmässä.

Esitin tutkimussuunnitelmani lokakuun alussa 2012, mutta suunnitelmani hyljättiin liian suppean viitekehyksen ja liian vähäisen haastateltavien takia. Ohjaajani

Marjo Kolkan avustuksella pääsin kiinni pian laajemmasta näkemyksestä ja viitekehitykseni alkoi vähitellen minulle selkiintyä Tutkimukseni nimeksi tuli lopulta erityistä tukea tarvitseva lapsi vuorohoidossa, keinoja - ja välineitä tukea esiopetusikäistä lasta.

Otin haastattelun mukaan kaksi lastentarhanopettajaa, kolmen lastenhoitajan lisäksi. Koska neljä haasteltavaa työskenteli kaupungin ympärivuorokautisessa päiväkodissa, jouduin hakemaan tutkimukseeni tutkimuslupaa sosiaaliviraston omalla tutkimuslupahakemuksella. Hakemuksen hain ohjaajani opastuksella kaupungin nettisivuilta ja liitin siihen tutkimussuunnitelmani. Lähetin tutkimuslupahakemuksen pian tutkimussuunnitelmani hyväksymisen jälkeen 15.10.2012 sosiaalivirastoon ja sain myöntävän vastuksen tutkimukselleni 8.11.2012.

Tutkimusluvan lisäksi pyysin jokaiselta haastateltavalta kirjallisen luvan, jossa kukin haastateltava antoi luvan käyttää haastatteluissa annettuja tietoja tutkimuksessani. Samalla sitouduin itse käsittelemään saamaani aineistoa luottamuksellisesti siten, ettei tutkimukseen osallistuneiden haastatteluja missään vaiheessa voida tunnistaa. Sitouduin käyttämään saamiani tietoja vain tässä tutkimuksessa, enkä luovuta tai myy saamiani tietoja eteenpäin. Sitoudun myös hävittämään tutkimuksen aineiston käytön jälkeen.

Kirjallisen luvan yhteydessä kerroin haastateltaville työni aiheesta ja tarkoituksesta sekä ryhmähaastattelusta, jota aioin käyttää keinona saadakseni aineistoa. Samalla painotin haastattelun vapaaehtoisuudesta ja kerroin tutkimusluvasta, jonka olin saanut sosiaalivirastolta.

Tutkimuksessa tulee noudattaa ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta. Tutkittavia ei saa loukata eikä aiheuttaa vahinkoa riippumatta tutkimuksen tarkoituksesta. Lisäksi jokaiselle tutkittavalle pitää antaa riittävästi tietoa tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta sekä korostettava vastaamisen vapaaehtoisuutta. Tutkijan ja tutkittavien välillä ei saa olla sellaista suhdetta, joka voisi vaikuttaa tietojen antamisen vapaaehtoisuuteen esimerkiksi opettaja ja oppilas tai terapeutti ja potilas (Eskola & Suoranta 1998, 55–56.)

Haastattelujen jälkeen aloin analysoida aineistoa. Vaikka minulla oli selkeät tutkimusongelmat, joihin hain vastuksia ei analyysin teko ollut helppoa. Ainoastaan

minkälainen on vuorohoidon työntekijän näkemys erityistä tukea tarvitsevasta esiopetusikäisestä lapsesta, ongelman selvittäminen oli selkeää. Mutta kahden seuraavan tutkimusongelman selvittäminen oli haastavaa, vaikka olin teemoitellut vastaukseni etukäteen ja tehnyt yhdistelyä, löysin vasta aivan lopussa koavan otsakkeen ja päädyin yhteen johtopäätökseen *Vuorohoito järjestelmänä ja elämäntilanteet tuottavat haasteita tukea erityistä tukea tarvitsevaa esiopetusikäistä lasta vuorohoidossa*. Tosin ohjaajani Marjo Kolkka oli antanut muutamia vinkkejä aikuisten vaihtuvuudesta ja pienryhmien puutteista.

Aineistoa analysoidessani olen käyttänyt luotettavuutta lisätäkseen esimerkiksi vastaajien suoria haastatteluluotteilla, niistä ei käy ilmi kenenkään vastaajan henkilöllisyys. Tutkimus aineiston käsittelyssä ja tietoja julkistettaessa tulee noudattaa luottamuksellisuutta ja huolehtia anonymiteettisuojusta. Vastaajien henkilöllisyys ei saa paljastua. (Eskola & Suoranta 1998, 57). Tutkimukseni kohdistui yleistettävyyden kannalta melko suppeaan otokseen tutkittavista, viisi vuorohoidon ammattilaista. Tutkimustuloksia ei voi yleistää laajemmin vain koskemaan vuorohoidon yksikköä, jossa vastaajat työskentelevät.

Laadullisessa tutkimuksessa, jossa ydinasioita ovat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset, validius merkitsee yhteensopivuutta kuvauksen ja siihen liittyvien selitysten ja tulkintojen kanssa. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta lisää, jos tutkija on selostanut mahdollisimman tarkkaan tutkimuksen toteutuksen ja sen eri vaiheet. (Hirsijärvi ym. 2004, 227.) Tutkijana olen pyrkinyt perustelemaan ja kuvaamaan tutkimusprosessia mahdollisimman hyvin ja selkeästi, kertoen aineiston keräämisestä, siihen käytetystä ajasta, ajankohdista ja miten purin ja analysoin tutkimusmateriaalia, joten katson tutkimuksen valiuden ehdot täyttyvän.

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyllä tutkimuksella luotettavuuden kriteerinä on viime kädessä tutkija itse ja hänen rehellisyytensä koko tutkimusprosessin aikana. (Vilkka 2005, 158159). Vaikka olen tehnyt tutkimustyöni omalla työpaikallani ja tunnen haastateltavistani neljä monen vuoden yhteistyön kautta, olen pyrkinyt olemaan roolissani neutraali ja objektiivinen.

Vähän tutkimustyötä tehneenä tutkijana en ole varmasti pystynyt nostamaan aineistosta kaikkea oleellista, ja varmasti jotain tärkeää on jäänyt huomaamatta, mikä vaikuttaa tutkimuksen uskottavuuteen. Tutkimus ei tuo mitään uutta lisätietoa teoreettisesti. Mutta se kertoo millaisia haasteita ja kehittämistarpeita vuorohoito järjestelmä asettaa työntekijöille ja johdolle, jotta erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeisiin voitaisiin vasta riittävän hyvin tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden yksikössä. Laadullisessa tutkimuksessa analysoitava aines muodostaa tapauksen, eikä sen pohjalta ole tarkoitus tehdä yleistäviä päätelmiä kuten tilastollisessa tutkimuksessa (Eskola & Suoranta 1998, 66).

Tutkimukseni ei ollut tilaustyö, mutta mielenkiintoa tutkimusta kohtaan löytyy työpaikalla. Siksi olen päättänyt esitellä työni työtovereilleni kevään aikana kehittämispäivän yhteydessä. Esittämisestä olen sopinut myös esimieheni kanssa alustavasti.

LÄHTEET

- Ahvenainen, Ossi; Ikonen, Oiva & Koro, Jukka 2002. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. Helsinki: Sanoma Pro.
- Eskola, Jari; Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Heinämäki, Liisa 2005. Varhaista tukea lapselle–Työvälineenä kehittämisvalikko. Vaajakoski:Gummerus.
- Hellström, Martti. 2010. Sata sanaa kasvatuksesta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsijärvi, Sirkka; Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, Sirkka; Hurme, Helena 1993. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, Sirkka; Remes, Pirkko; Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja Kirjoita. Jyväskylä: Gummerus.
- Hirsijärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hujala, Eeva; Puroila, Anna – Maija; Parrila, Sanna. & Nivala, Veijo. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Vantaa: Edufin.
- Huttunen, Eeva. 1989. Päivähoidon toimiva arki: varhaiskasvatuksen käytännön kehittäminen. Jyväskylä: Suomen kaupunkiliitto.
- Isoherranen, Kaarina 2006. Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: Sanoma pro.
- Karila, Kirsi. 2003. Kasvatuskumppanuus – uhka vai mahdollisuus? Lastentarha 4/2003, 58–61.
- Karila, Kirsti ; Nummenmaa, Anna-Raija. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

- Kaskela, Marja;Kekkonen,Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta.Vaajakoski: Gummerus
- Lehtinen, Ulla 2001. Moniammatillisuuden vaatimus. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim) HOJKS Erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja. Jyväskylä: Gummerus
- Metsämuuronen, Jari 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Viro.
- Määttä, Paula; Rantala, Anja 2010, Tavallisen erityinen lapsi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nummenmaa, Anna-Raija; Karila, Kirsi; Joensuu, M. & Rönholm, R. 2007. Yhteisöllinen suunnittelu päiväkodissa. Tampere: Tampere University Press.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Maakäytökset ja ohjeet 2010:27. Opetushallitus.
- Pihlaja, Päivi. 2001. Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen. Helsinki: Edita
- Pihlaja, Päivi & Viitala, Riitta 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa.Porvoo: WSOY:
- Pihlaja, Päivi. & Svärd, Pirjo-Liisa. 1997. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY.
- Rantala, Anja. 2002. Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvittavan lapsen perheen kanssa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research no 198. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. viitattu13.1.2013.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25455/9789513940447.pdf?sequence=1>
- Reunamo, Jyrki 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Porvoo: WSOY.
- Stakes 2005. Varhaiskasvatus suunnitelman perusteet stakes oppaita 56. Saarjärvi: Gummerus.

Takala, Marjatta. 2010. Tuen eri muodot perusopetuksessa. Teoksessa Marjatta. Takala (toim.) Erityispedagogiikka ja kouluikä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Tuomi, Jouni; Sarajärvi, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vilkkä, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi